

SEZAI KARAKOÇ'UN ANILARINDA HAFIZANIN MEKÂNI OLARAK DİYARBAKIR VE ÇEVRESİ

Elmas KARAKAŞ¹

Öz

Hafızanın zamansal uzantısı olan mazi ile içine doğulan ailenin, evin ve bunun çevresinde geçen çocukluk ve ilk gençlik yıllarının yaşandığı yerler hafızanın köklerini saldıği zamansal ve mekânsal düzlemi oluşturur. Biyografik yahut psikolojik pek çok yaklaşımla da ortaya konulduğu üzere zaman ve mekânla çerçevesi çizilen bu geçmişin kişilerin karakterinde olduğu kadar sanatlarında da etkisi vardır. Sanatçıların otobiyografik nitelikli anıları da bu çerçeveyi ortaya koymaları bakımından büyük öneme sahiptir. Sezai Karakoç Diriliş dergisinin 7. döneminde ilk sayıdan itibaren "Hâtıralar" üst başlığını taşıyan 133 yazı boyunca daha sonra "Anılar" ismiyle kitaplaştırmayı düşündüğü hatıralarını kaleme alır. 1988-1992 yılları arasında devam eden yazılarda Sezai Karakoç'un çocukluğu, gençliği, eğitimi, askerliği, memuriyeti gibi sanatçının biyografisinin izini sürebileceğimiz önemli kırılmalar yine onun kaleminden anlatılır. Şairin "Dört Yıkılmışlık İçinden" doğan karakteri, Ergani ve bölgenin değişen yapısı, Zülküfül Dağı, "Âile" başlıklı bölümlerde karşımıza çıkan Çermik, Palu, Maden, Viranşehir, Piran, ortaokul yıllarının Maraş'ı ve lise yıllarındaki Gaziantep hatıraları bu yazılarda karşımıza çıkan birincil mekânlardır. Kadim medeniyetlere ev sahipliği yapan bahsi geçen mekânların ve bu mekânları içine alan coğrafyanın sanatı üzerinde etkili olduğu da açıktır. Bu makalede Sezai Karakoç'un anılarında önemli bir yer tutan Diyarbakır başta olmak üzere çevre illerin de içinde bulunduğu coğrafyanın sanatçının hatıralarındaki görünümü tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelime: Mekân, Hafıza, Diyarbakır, Sezai Karakoç, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu

¹ Dr., Aksaray Üniversitesi, elmasferik@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5184-3425

DIYARBAKIR AND ITS SURROUNDINGS AS A MEMORY SPACE IN SEZAI KARAKOÇ'S MEMORIES

Abstract

The past, which is the temporal extension of memory, the house and the places where the childhood and early youth years are lived form the temporal and spatial plane in which the memory takes its roots. As revealed by many biographical or psychological approaches, this past, framed by time and space, has an impact on the arts as well as on the characters of the people. The autobiographical memories of the artists are also of great importance in terms of revealing this framework. Sezai Karakoç writes his memoirs, which he intends to publish as a book under the name "Memories", for 133 articles, starting from the first issue, in the 7th period of the *Diriliş* magazine, with the headline "Memories". In the articles that lasted for four years between 1988-1992, important breaks in the artist's biography, such as his childhood, youth, education, military service, and civil service, are told from his pen. The poet's character born out of "Four Destructions", Ergani, the changing structure of the region, Mount Zülküf, Çermik, Palu, Maden, Viranşehir, Piran, secondary school in Maraş and Gaziantep memories in high school years are the primary places that we come across in these articles. In this paper, the place in the artist's life including Diyarbakır, which has an important place in Sezai Karakoç's memories, and surrounding cities will be tried to be revealed.

Keywords: Place, Memory, Diyarbakır, Sezai Karakoç, Southeastern Anatolia, Eastern Anatolia

GİRİŞ

Sezai Karakoç'un *Diriliş* dergisinin 7. döneminde ilk sayıdan itibaren kaleme aldığı anıları "Hâtıralar" üst başlığını taşıyan 133 yazıdan oluşmaktadır. Neşrettiği yazıları daha sonra "Anılar" ismiyle kitaplaştırma arzusunda olan Karakoç 1988-1992 yılları arasındaki dört yıl boyunca çocukluğundan gençlik yıllarına, askerliğinden memuriyet yıllarına hayatının önemli kırılma noktalarını verirken devrin siyasi, edebî, askerî olaylarını da nakletmekten geri durmaz.

Hatıralarına giriş sayılabilecek ilk iki yazıda biyografi ve otobiyografi türünden bahseden sanatçı tarihin atomu olarak gördüğü biyografi türünü sadece şahsi deneyimlerin aktarıldığı bir tür olarak görmez. Aksine bazen devri aydınatabilecek önemli bilgiler biyografiler aracılığı ile ortaya çıkar. Öte yandan her insanın hayatı "*sonsuzcasına zengindir*". Belirli bir seçki yapmadan onu tümüyle aktarmak mümkün değildir. Otobiyografi yazımı ise biyografi yazımından daha zor bir iştir. "*Başkasının nabzını tutup dinlemek rahatlığından irak, kendi kalp atışını içten zaptetmek, dinlemek ve onun tınlarından anlamlar çıkarmak*" (Karakoç, 1988a, s. 7) mevzubahistir. Aynı günlük devamında şöyle anlatılır:

“Bahsedeceğiniz şehir, coğrafyadaki ya da tarihteki şehir olduğu kadar, bizzat içinde yaşadığınız, dikenini ayağınıza batan, suları ve kuşlarını dinlemekle çocukluğunuzu bütünlediğiniz, kırmızı toprağından altın kokusunu ya da bakır yakıcılığını hissettiğiniz, belki de güneşi her yerdekenden daha parlak gibi gelen şehirdir. Sizinle birleşmiş, ruhunuza geçmiş, onunla özdeşleşmiş şehir. Siz onda doğdunuz belki. Ama o sizde hiç ölmeyecek gibi kat kat zihninize yerleşti, kalbinize sindi” (Karakoç, 1988a, s. 12).

Hatıralarını yazmak birçok insan için zevkli bir uğraş olarak görülse de Karakoç için o yılları tekrar yaşayıp aynı ateşten azabı tekrar tatmaktır. Kendisi için geç saydığı bir tarihte (55 yaşında) kaleme aldığı hatıralarını bugüne kadar ertelemesinin sebebi olarak o günlere dönüp yeniden yaşamanın güçlüğüne işaret eden sanatçının maziye bakışı ise hüznüldür: *“Acı yanlarını da. tatlı yanlarını da hatırlamak kolay değil o yılların. Ne kadar acizdik olaylar önünde işsizlik, para yokluğu, kalabalık aileler. Bastıran kışlar, İkinci Dünya Savaşı sefaleti. Hastalıklar, çaresizlik. Ölümler. Adeta bir dünyayı insanlarıyla birlikte alıp götürdü hızla”* (Karakoç, 1988h, s. 13). Aynı hüznü bakış derginin sonraki sayılarında tekrar karşımıza çıkar. Uzun sayılabilecek bu alıntıda sanatçının hatıralarına bakışı şiirsel bir dille ifadesini bulur:

“Ah! Hatıralar yazmak kadar insana azap verici ne vardır? Yaşananlar bir kere daha yaşanmış gibi oluyor. Hayatın acı olaylarını insan yeniden yaşamak istemez. Tatlı olanları hatırlamaksa ayrı bir ıstırap. Günle karşılaştırılınca çocukluk yılları, çok başka bir ışık altında gözüküyor insana. Mizaçlarla, geçmişin yorumlanmasıyla ilgili bir yanı olsa da, bütün bunların dışında insanın en temiz ve masum idrakte zabtettiği bir zaman parçasının bizde gittikçe daha arı, yüce bir hayat izlenimi kazandığı bir gerçek. “Çocukluk cenneti” her insan için olmasa bile, bir çok kişi için önemli bir psikolojik dayanak ya da zaaf. Hele kişi için çok aziz olan insanların podyuma çıkarılır gibi sahne ışıklarının önüne getirilmesi, ne kadar zor, ne çetin bir zorlanış! Bir mahremiyetin ihlali gibi, bir kutsallığı ya da kutluluğu aleladeleştirmek gibi bir his içinde kalıyor insan. Ayrıca sizi şiddetle ilgilendiren insanlar ve olaylar, başkalarını hiç etkilemeyebilir. Tersine, belki, sizin hiç de o kadar önemsemediğiniz nice hatıra, başkaları için bir anlam ve değer ifade edebilir. Bütün bunlara rağmen, ne kadar kaçsanız, bir gün, hatıralarınızı yazmak, parça parça da olsa şuna buna anlatmak zorunda ve hatta borcundasınız. Yaşadığınız hayat yalnızca sizin hayatınız değildir de onun için. Biraz da başkalarını yaşıyorsunuz, geçmişi yaşıyorsunuz, geleceği yaşıyorsunuz; annenizi, babanızı, kardeşlerinizi, hocanızı, sevdiklerinizi ve sevmediklerinizi yaşıyorsunuz. Bu bakımdan yaşadıklarınızın bir ölçüde de olsa bilinmesi, bir zerre kadar da olsa, bir katkı, ülke tarihine. Bu bakımdan da bir görev. Ben de dışımı sıkarak da olsa, bu görevi yerine getiriyorum, hatıramı yazmakla” (Karakoç, 1988h, s. 10).

Buna rağmen hatıralarını yazmak istemesini ise kendisi ile ilgili aktarılan yanlış bilgilerle farklı bir Sezai Karakoç portresinin çizilmiş olmasıyla izah eder: *“Hakkımızda yazılanlar o kadar yanlışlıklarla dolu ki, ben bunun neresini düzelteyim diyesi geliyor insanın meşhur*

hikâyede olduğu gibi. Hatıralarımızı çok genel çizgileriyle de olsa yazmamızı mecburi kılan, biraz da bu yanlışlıklar” (Karakoç, 1988b, s. 12).

Bu yanlışlıklardan ilki vefat eden bir arkadaşının Nuruosmaniye Camii’ndeki cenazesinde cenaze namazını kendisinin kıldırıldığına dair iddiadır. Ancak Sezai Karakoç cenazeye bile katılmamıştır. Diğer iddia ise Karakoç’un liseyi bitirdikten sonra İstanbul’a geldiği ve 13 yıl boyunca Necip Fazıl’ın yanından ayrılmadığına dairdir. Karakoç’un İstanbul’a geldiği doğrudur ancak o süre boyunca Necip Fazıl’ın yanında kalmamış; Ankara’da üniversite eğitimi görmüştür. Bu türden yanlışlıklar kendi hayat hikâyesini yazma zorunluluğunu doğurmuştur. Dolayısıyla hayat hikâyesini genel hatları ile teferruata girmeden anlatacağını; bu anlattıkları dışında kalan şeylerin yanlış olduğunu bildirir. Örneklerini çoğaltabileceği iddiaları “yanlışlıklar komedyası ya da trajedyası” şeklinde adlandıran Karakoç, kendisinin tam tersi bir portre imajı çizebilecek nitelikteki bu iddiaların “*kirleri temizleye temizleye ilerleyen, yanlış ve yalanı, iftirayı yok eden bir ayıklama idraki*”ne sahip toplumun sağduyusu sayesinde zaman içerisinde unutulduğunu söylemektedir (Karakoç, 1988b, s. 13).

Hatıra yazmanın güçlüğüne rağmen bu türden zorunluluklarla hatıralarını yazma durumunda kaldığını söyleyen Karakoç’un anıları çocukluğunun ilk dönemlerinden itibaren başlamakta ve neredeyse hatıralarının tümündeki kırılmalar mekânsal farklılıklarla başlıklandırılmaktadır. Ergani (S. 5, 6, 7, vd) Diyarbakır (S. 27), Mardin (S. 83), Gaziantep (S. 33, 34, vd), Malatya (S. 76) gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz yerlerin hepsi içeriğin yanı sıra başlık düzeyinde de görünmektedir. Bu dikkat Karakoç’un maziye bakışının kronolojik olduğu kadar mekânla bütünleşik bir algıyla kaleme alındığını gösterir niteliktedir.

Sezai Karakoç’un eserlerinde geçen mekânların şiir ve medeniyet anlayışı ile ilişkisi daha önce pek çok çalışmada ortaya konmuş bir husustur². Bu sebepten ötürü çalışma bahsi geçen yerlerin Sezai Karakoç’un şiiri ve genel olarak da sanat anlayışı ile ilişkisinin göz ardı edildiği bir sınırlılıkla ilerleyecek; başlık düzeyinde ele aldığımız şehirlerin ve bu şehirlere bağlı yerlerin yazarın hatıralarında kalmış imge düzeyindeki karşılıkları aranacaktır. Dolayısıyla, çalışmanın sınırlarını 1988-1992 yılları arasında yayımlanan hatıraları belirleyecektir.

² Sezai Karakoç’un eserlerindeki şehir ve medeniyet algısı ile ilgili örnek çalışmalar için bkz. Fikri Kula, *Mekâna Sinen Ruh: Sezai Karakoç’un Şiir ve Hikâyelerinde Şehir ve Medeniyet*, Hece Yay, 2018; Ramazan Enser, *Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Geleneğin Tezahür Olanakları Olarak İnsan, Zaman ve Mekân*, FSMV Üni., Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2018; Tuğba Karaca, *Sezai Karakoç Şiirindeki Coğrafya*, FSMV Üni., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013; vs.

Sezai Karakoç'un tematik bir bütünlük ve tutarlılıkla ilerleyen hatıraları takip edildiğinde, hayatının çocukluk ve gençlik yıllarının Diyarbakır ve çevresinde geçtiği, memuriyeti dolayısıyla yaz aylarında müfettiş olarak görev yaptığı illerin de büyük oranda güneydoğu Anadolu ve doğu Anadolu'da bulunduğu görülmektedir. Gerek Karakoç'un sanatını mayalayan ilk mekânlar olması gerekse tarihî ve kültürel bağları dolayısıyla ortak özellikler göstermesi bakımından çalışmada bu bölgeler odağa alınmıştır.

2. YIKILMIŞLIKLAR İÇİNDEN

“Dört Yıkılmışlık İçinden” başlıklı iki yazıda neslinin diğer mensupları gibi birkaç yıkılmışlık içinden geldiğini söyleyen Sezai Karakoç bunları çağın yıkılışı, ülkenin, milletin, toplumun yıkılışı, Ergani'nin yıkılışı ve “çağ yıkılmışlığının, ülke yıkılmışlığının ve şehir yıkılmışlığın sonucu olarak” ailesinin yıkılışı olarak izah eder. Eskiyle bağın tümüyle koparılmak istendiği ilk yıkılmışlık Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ile beraber toplum hayatının birdenbire değişimidir. Hiçbir şeyin kararında durmadığı böyle bir ortamda dünyaya gelen Karakoç birbirleri ile neredeyse zincirleme bir biçimde bağlı olan ve toplumun en küçük yapı birimine kadar uzanan bu etkinin ortaya çıkardığı hercümerci derinden hissetmiştir. Ona göre, yeni düzen yüzyıllardır içerisinde bulunulan, özümsemiş bir düzenden farklı olarak tepeden inme ve topluma yabancı bir düzendir. Bir medeniyet krizi şeklinde karşımıza çıkan bu yeni düzende inkılaplar zorla halka kabul ettirilmek istenmiş; ekip biçtiğinden başka hayatlarını idame ettirecek bir imkânı bulunmayan halk ise derin bir ümitsizlik içerisinde yaşamak zorunda kalmıştır. Yeni gelen çağ insanları teknolojiye ayak uydurmak zorunda bırakan ancak imkânsızlıklar yüzünden bu yeni teknolojinin de herkes tarafından erişilebilir olmadığı bir çağdır.

İkinci yıkılmışlık, çağın yıkılmışlığının bir sonucu olarak ortaya çıkan devletin ve toplumun yıkılışıdır. Savaşların içinden geçerek kayıplar vermiş ve sürekli fakirleşen bir toplumun yeni çağa uygun yeni bir toplum düzenine geçirilmek istenmesi.

Üçüncü yıkılmışlık ise Karakoç'un dünyaya geldiği Ergani şehrinin yıkılışı. Zülküfül Dağı eteğindeki Ergani'nin aşağısındaki Karacadağ'a kadar uzanan ova kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmış, Çayönü kazıları ile de tarihsel yapısı tescillenen en eski yerleşim yerlerindedir. Ovadaki yerleşim Hititler döneminden itibaren yukarı, Ergani şehrinin bulunduğu yere doğru kayıyor. Günümüze az sayıdaki yıkıntı ile ulaşan Zülküfül Dağı tepesindeki kale Persler Romalılar, Bizans, Abbasi, Selçuklu, Akkoyunlular ve Osmanlı dönemlerinde kullanılıyor. Bu açıdan şehrin tarihin her döneminde önemli bir mevkide durduğunu kaydetmek gerekiyor. Dağın üst taraflarındaki bu yerleşim bölgesi meşrutiyetten

sonra dağın alt taraflarına, ovaya yakın yerlere doğru uzanıyor. Eski Ergani'den geriye neredeyse hiçbir şey kalmamıştır. Bugün dağın yukarısındaki bahçeler içerisinde yer alan kaleye, kiliseye ve Selçuklular döneminde Sultan Alaattin'in yaptırdığı camiye dair tek tük kalıntılar da yapıların kimliğini ele vermekten uzak anlamsız kalıntılar şeklindedir.

“Evet, yıkılmış ve yeniden doğmaya çalışan bir top-lumun, bir kültürün, yıkılmış, yeniden yapılan bir şehrin (Ergani'nin), ve savaşın, siyasi, sosyal, ekonomik yıkıntıların içinde doğrulmaya çalışan bir ailenin bir ferdi olarak, Zülküfül Dağı eteğindeki o küçük kasabada, mayıs ayı başlarında bir gün dünyaya geldim. Üç dört yıkılmışlık içinde bir dünyaya gelişi yani” (Karakoç, 1988c, s. 11).

Dördüncü yıkılmışlık: ailenin yıkılışı. Sezai Karakoç bu “Yeni Ergani” zamanında dünyaya gelir. Saydığı değişimlere ek olarak Birinci Dünya Savaşı ve Şeyh Sait isyanı aileleri zorlu yaşam şartlarına sürüklemiştir.

3. ÇOCUKLUK VE İLK GENÇLİK YILLARI DİYARBAKIR

3.1.DİYARBAKIR

Annesinden rivayetle mayıs ayı başlarında Ergani'de dünyaya geldiğini söyleyen Sezai Karakoç'un nüfustaki doğum tarihi Ocak 1933; nüfusta kayıtlı olan ismi ise Ahmet Sezai'dir. Babası ise ona Muhammet Sezai ismini koymuştur.

Sezai Karakoç'un çocukluğu ilk olarak 5000 nüfuslu bir kasaba olarak tarif ettiği Ergani'de geçmiştir. Doğuda Dicle Nehri'nin, batıda Maden kasabasının ve güneyde Karacadağ'ın olduğu, halk arasında Makam Dağı olarak da anılan Zülküfül Dağı'nın yamaçlarında kurulan eski Ergani meşrutiyet döneminde devlet eliyle daha aşağılara taşınmıştır. Karakoç çocukluğunda sakin sayılabilecek meşrutiyet sonrasındaki yeni Ergani'nin büyük çalkantılar sonrasında bu sükûneti kazandığını söylemektedir:

“Birinci Dünya Savaşı'na bir çok genç katılmış, kimi dönmüş, kimi dönmemiş. Halk sefalet çekmiş, o ara, beyler, devletin otorite boşluğundan yararlanarak, Ergani'ye hakim olmak için birbirleriyle uğraşmışlar; bu ara; Ergani, binlerce yıllık yerini bırakarak aşağı inmiş; Şeyh Sait hareketinde ileri gelenleriyle hesap vermiş; daha sonra, bir alay asker gelip oraya yerleşmiş; bazı beyler de ortadan kaldırılmış; inkılaplar dolayısıyla şeyhler ezilmiş; en sonunda herkes sus pus olmuş; ailesiyle, bağıyla bahçesiyle meşgul olmaktan öte, müsbet ya da menfi bir şey kalmamış ortada halk için” (Karakoç, 1988f, s. 11).

Sezai Karakoç dağın tepesinden ufka doğru bakan bir kişinin ufukta Karacadağ'ı görebileceğini söylemektedir. Zülküfül Dağı büyüklüğü itibarıyla bir dağ yüksekliğinde olmasa da şaire göre Erganililer için büyük öneme sahiptir.

“Dağ dağ diyorsam, yüksek ve büyük bir dağ olarak düşünülmemeli; ama biz Erganililer için o güzel; muhteşem ve alımlı bir dağdır. Mistik bir bağ vardır dağla aramızda. Arafat Dağı'nın, Tur-ı Sina'nın bir örneği gibidir kasabamızda. Asıl adı Baba Piran Dağı Chalk dilinde Baba Firan Dağı), bir nevi, biz Erganililer için, hatıra bucağı sevgili bir dağdır. Tarihimiz de orda, bölük pörçük, dağınık izleriyle, anlam ve biçim değiştirerek şuraya buraya serpili durumda” (Karakoç, 1988d, s. 12).

Dağın tepesi iki parça halindedir ve tepede Kuran-ı Kerim’de ismi “Zülkifl” olarak geçen halk arasında ise “Zülküful” olarak anılan peygamberin bir makamı vardır.

Restorasyon sürecinden geçtikten sonra bugünkü görünümüne kavuşan makam Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 20.02.1991 tarih ve 656 sayılı Kurul Kararı ile tescillenmiş ve korumaya alınmıştır. Makam, Sezai Karakoç’un hatıralarında şöyle geçer:

“Halk arasında Zülküful Peygamberin askeriyle gelip bu dağda çarpıştığı ve bu dağda şehit düştüğü söylentisi yaygındır. Bizim çocukluğumuzda çok eski bağdadi bir yapı idi Makam. Ferah, geniş, işlemeli bir salonu vardı. Önü Maden kasabasına doğru açıktı. Ordan bakılınca Maden Bakır Fabrikasının bacası ve dumanı görülürdü. İçerde çok eski şamdanlar vardı. Yerlerde de değerli halılar seriliydi. Sonradan okuduğuma göre, o şamdanlar tarihi değer taşıyormuş, Atabekler, Memlûklar ve Artukîlerden kalma tarihi eşyalar arasında yer alıyor o şamdanlar. Bir de küçük, yeşil boyalı, demir parmaklıklı bir oda daha vardı ki, içinde Zülküful Peygamber'in yattığı kabul edilirdi. Loş ve yeşil renkli bir görünümü vardı: İçerde bir karyola, yeşil yataklar ve örtüler görülüyordu hayal meyal. Baharda, ya da arada sırada, bazan da bayramlarda orayı ziyaret ederdik. Mevlitler okunur, dualar edilirdi” (Karakoç, 1988d, s. 12).

Sezai Karakoç hatıralarının ilerleyen sayılarında Zülküful peygamber ve Zülküful Dağı’na dair başka rivayetlerden de bahsetmektedir. Halk inancına göre Zülküful peygamber bu dağda kâfirlerle savaşmış ve yine burada şehit düşmüştür. Sadece bu dağda yetişen çiçek de onun kanından gelmektedir. Dağdaki kayalarda görülen çukurlar ise Hz. Ali’nin atının ayak izleridir. Hz. Ali’nin buraya geldiğine dair kanıt niteliğindeki diğer bir delil de dağın arkasında bulunan dağın isminin Ali Dağı olmasıdır. Ali Dağı’nda bulunan kaya Hz. Ali’nin kendisine yaslanmasından dolayı dümdüz olmuştur. Hz. Ali’ye ait menkıbeler çocukluğunun en önemli hikâyeleri arasındadır (Karakoç, 1989a, s. 9-10).

Halkın gözünde türbe olarak itibar gören Zülküful peygamber’in makamı bayramlarda köylerden insanların da etrafında bir araya geldiği bir toplanma yeridir. Zülküful peygamberin bir makamı da Eğil ilçesinde yer alır. Sezai Karakoç çocukluğunda burayı 7 defa ziyaret etmenin bir hac sevabına denk olduğuna dair bir inancın olduğunu da söyler. Ona göre peygamberlerden itibaren gelen devirler üst üste yığılarak Erganililerin muhayyilesini inşa etmiştir. Karakoç’un çocukluğu bu mistik atmosfer ile devrimlerin gölgesinde geçmiştir. Aynı

yıllarda Ankara'dan verildiği düşünülen bir emirle türbe yıkılmış; içindeki eşyalar kaybolmuştur. Karakoç 22. hatıradaki Başvekil İsmet Paşa'nın emriyle türbenin yıkıldığını söylendiğini aktarıyor. Rivayete göre de türbenin yıkımıyla ilişkili olan üç kişiden bir delirmiş, bir türlü felaketler geçirmiş, diğeri ise bir kazada can vermiştir. Daha sonraki yıllarda ortaya çıkan kımıl istilası da aynı uğursuz yıkıma bağlı bir felaket olarak değerlendirilmiştir.

Dağda ayrıca eski zamanlardan kaldığı söylenen iki adet de sarnıç bulunmaktadır. Halk arasında büyük olanına "Büyük Suluk", diğesine ise "Küçük Suluk" ismi verilmiştir. Sarnıçlara dair halk muhayyilesinde pek çok inanış vardır. Hepsinde de sarnıçların dağın içerisinde uzayarak gittiği ve ucunun bucağının olmadığına inanılır. Bunlardan biri Büyük Suluk'a atılan bir kâğıdın Bağdat'tan çıkacağına dairdir. Diğeri ise Büyük Suluk ile onun doğusunda akan Dicle Nehri'nin birleşmesine dairdir. Sezai Karakoç çocukluğunda bu iki suluğun suyunun hiç tükenmediğini ve yazın buz gibi suyuyla kendilerini serinlettiğini yazmaktadır (Karakoç, 1989a, s. 12).

Sezai Karakoç Ergani'nin Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde geçtiği şekliyle Osmanlı sancağı olduğunu, halkının da Akkoyunlu boyları ile sonradan kasabaya yerleştirilen askerlerden teşekkür ettiğini belirtmektedir. Konuşulan dil de Azeri Türkçesi ile eski Batı Türkçesi arasında bir Türkçedir.

Sezai Karakoç'un çocukluğunun Ergani'sinde evlerin bağ ve bahçelerle iç içe müstakil yapılar olduğu anlaşılmaktadır. Karakoç, çocukluğunda evlerin kapılarını kapatan karlı kış günlerinde sobanın etrafında yapılan sohbetlerden, kar helvası ve diğeri kış tatlılarından, sabah içilen kavurmalı mercimek çorbasından, öğle vakti yenilen peynir ekmek gibi atıştırmalıklardan ve günün esas öğünü olan Güneydoğu yemeklerinden bahseder. Yazın ise bağ ve bahçelerden elde edilen sebze ve meyveler temel gıdaları oluşturmaktadır. Özellikle ekim ayında yoğunlaşan kadınların kışlık yiyecek hazırlıkları da Karakoç'un hatıralarında önemli yer tutmaktadır.

"Doğrusu, bahçeden elde edilen meyvelerin o zaman pek değeri yoktu. Diyarbakır'a satmaya götürmek bir meseleydi. Götürülse bile satılır mıydı, satılamaz mıydı? Ergani'de zaten hemen hemen herkesin bahçesi vardı; meyve ve sebzelerin pek satış değeri var denemezdi. Ergani'de zaten, civara göre, sebze ve meyve geç çıkardı. Çermik'te erken çıkardı. Ordan gelirdi Ergani'ye. Bizde ise bir ay sonra çıkardı" (Karakoç, 1988h, s. 13).

Yaz geceleri toprak damlarda seyredilen gökyüzü de şiirinde de kendisini hissettirdiği gibi bir ziyafet sofrası gibi şairin muhayyilesini doldurmuştur. Karakoç ayrıca eski Ergani'den kalan tarihî yapılarla ruhunun bir birlik içerisinde olduğunu söylemektedir. Bu yazının konusu haricinde ve çokça işlenmiş bir mesele olarak bu hatıraların Sezai Karakoç'un şiirini beslediği açıktır (Karakoç, 1988e, s. 10).

İlkokula yine Ergani'de başlayan Sezai Karakoç o yıllardan “*Geçmişin üstüne sanki kalın bir perde örtülmüştü ve biz, okulda (ki kasabamızda sadece bir ilkokul vardı) “geçmişini unut, yeni yolu tut” şiirleri arasında inkılabın istediği geçmişsiz (ve elbet geleceksiz) bir nesil olarak yetiştiriliyorduk*” (Karakoç, 1988f, s. 10) sözleri ile bahsetmektedir. Şeyh Sait hadisesi ve inkılapların dinî yaşayış üzerinde etki bıraktığını da söyleyen Karakoç'a göre Ramazan manevi iklimin değiştiği zamanlardandır. Ramazan'da halkın geneli oruç tuttuğu gibi iftarlar vesilesi ile de bir araya gelir. Bunun dışında Kuran öğretmek yasak olduğundan dinî yaşayış da zayıftır. Karakoç o yıllardaki kasabanın durumunu şöyle özetler: “... *kasabamızda, emniyet bakımından sükunet, ekonomi bakımından durgunluk, dini açıdan zayıf bir gelenek yaşantısı, kültürel bakımdan da hemen hemen bir boşluk ve hiçlik vardı*” (Karakoç, 1988f, s. 11). Buna rağmen çocukluk yıllarında sözlü anlatılar bakımından halk kültürünün canlı olduğu bir ortamda yetiştiğini de söylemektedir. Dede Korkut hikâyelerini andıran hikâyeler, cin, peri, şubat (gulyabani), yılan ve şahmeran hikâyeleri, masallar küçük yaşlardan itibaren kulağını doldurmuştur. Çünkü, “*toplumun, anonim kültürü şöyle ya da böyle her kişinin hafızasına yerleşir*” (Karakoç, 1988f, s. 11).

Düğünler bölgenin kültürel yapısının görünür olduğu faaliyetlerdendir. Harput, Urfa ve Diyarbakır kültürünün bir karışımı olarak ifade ettiği türküler ve oyunlar, Sezai Karakoç'un Dyonizos korosuna benzettiği kış ortasında oynanan Lali oyunu hafızasında yer etmiş olaylardandır.

Küçük bir kasaba hüviyetinde olmasına rağmen Karakoç'un hatıralarındaki Ergani'nin ve Ergani tasvirlerinin yer yer sanatıyla da ilişkilendirebileceğimiz derin etkileri olduğu açıktır. Hasretle karışık bu tasvirleri şöyle ifade eder:

“Dicle'yle Fırat arasında yer almışken, iki ırmak hakkında da kültüründe pek bir etki ve iz duyurmayan, kara iklimini, bütün duyarlılığıyla ve adeta onunla övünerek yaşayan, suyun değerini, hele o yaz günlerinde ve dağındaki bahçelerinde, adeta ağaç rüyalarında destanlaştıran ve damlalarını altınla tartarcasına, özlem aynalarında görür gibi olan Ergani'yi, ucuna gelip dayanan çöl, ya da çölden çok ova diyebileceğimiz büyük düzlüğü ve kuzeyine yaslanmış dağı, çeşmeleri ve bulutlarıyla başbaşa bırakıp kendimize dönebilir miyim diye düşünüyorum” (Karakoç, 1988f, s. 10).

Baba tarafı sipahi ağaları olan Sezai Karakoç savaşa katılan ailesine devlet eliyle tımar arazisi bağlandığını ancak buna dair belgelerin Şeyh Sait isyanı sırasındaki kargaşada kaybolduğunu nakletmektedir. Bu sebeple atalarına dair hatıralar bölük pörçük, bir portre sunmaktan uzak anlatılardır. Bu anlatılara göre Sezai Karakoç'un baba tarafı askerdir ancak kökene ilişkin başka bir bilgiye erişmek mümkün değildir. Babasının anne tarafı ise Kedekliler olarak tanınmakta ve Elazığ'a bağlı Karakoçan-Gökdere bölgesinden gelmektedir. Buradan sonraki yerleşim yeri ise Palu'dur. Anne tarafından dedesinin nüfus memuru olması dolayısıyla pek çok şehir ve ilçede dolaşan ailenin Kırşehir'den ya da Aydın'dan geldiğine dair rivayetler vardır. Bir rivayete göre de Elazığ'ın Maden ilçesinden gelme. Annesinin anne tarafının ise Ergani'de kale içerisinde yaşadıklarını ancak diğer insanlardan uzun boyları ve yeşil sarılarıyla farklılaştığı söyler (Karakoç, 1988h, s. 12-13).

Sezai Karakoç Ergani'de, Makam Dağı'nın yukarılarında bahçeli bir evde doğmuştur. Baba Ergani'de ticaretle uğraşmakta; Halep'ten, Mersin'den, Malatya'da Ergani'ye mal getirerek satmaktadır. Sezai Karakoç birkaç dükkânı olan babasının Ergani'ye ticareti getiren kişi olduğunu da eklemektedir. Ancak Şeyh Sait hadisesinden sonra hükümetin gözünün bölgeye çevrilmesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği maddi yıkım sebebiyle dükkanları kapatmak zorunda kalmıştır (Karakoç, 1988i, s. 8). Bu sebeple Sezai Karakoç bir iki yaşlarında iken ise Elazığ'ın Maden kasabasına taşınırlar. Hatıralardaki görünümünü makalemizin "Elazığ" başlığı altında vereceğimiz 1934-1937 yılları arasındaki 3 yıllık ikametden sonra aile tekrar Ergani'ye taşınmıştır. Babası Ergani'nin kuzey doğusunda önü bağ arkası bahçe bir ev yaptırır. Karakoç Ergani'deki ikinci yerleşimlerini hatıralarında şöyle nakleder:

"Yukarıda dağ, dağın tam eteğinde Beşiktaş, tam doğu ucunda ve Piran'a giden yol üstünde de Gülbaran vardı. Gülbaran, büyük bir çeşmesi, bol suyu olan bahçelik bir yerdi. Baharda orda yaibani sarı ve kırmızı güller açar, Gülbaran bir gül tarlasına dönerdi (bar: yük, baran yağmur olduğuna göre Gülbaran gül yağmuru, gül sağnağı, ya da gül tarhları. yük yük gül anlamına geliyordu). Ordan dağ bahçelerine giden yol vardı, bir de şehrin bağları da yine dağın doğusunda Gülbarandan sonraydı. (...) 1937 yılı. Evimize yerleştik ve henüz tabiattan bir parça, ufak otlu bir tepe gibi olan bahçemizi yavaş yavaş gerçek bir bahçe haline getirdik. Yıllar içinde, tepeyi ortadan kaldırıp düzlük yaptık. Ağaçlar diktik, çevresine iğdelerle çit yaptık" (Karakoç, 1988j, s. 7-9).

1937 yılı aynı zamanda Makam Dağı'nda Zülküfül Peygamber'e atfedilen türbenin yıkıldığı yıldır. Aile Ergani'de 2 yıl daha kalmış gözükmektedir. Bu aralıkta Sezai Karakoç 3 aylık ihtiyat sınıfını geçerek 6 yaşında ilkokula başlamıştır. Ancak aile İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği maddi sıkıntılar dolayısıyla bu sefer de günümüzdeki ismi Dicle olan Piran'a

taşınmaya karar verir. Babası orada tuhafiye dükkânı açar. Ancak bir süre sonra yine umduğunu bulamayacaktır. Ergani'de de aynı tavırla karşılanan dükkân Piran'da da ürünleri pahalı satmakla suçlanır. Oysa Sezai Karakoç o günkü ortamda babasının ilçenin görmediği ürünleri getirdiğini, halkın tepkisinin esas sebebinin ticaretten anlamamak olduğunu söyleyecektir. Aynı tepki ailenin bir yılın sonunda tekrar Ergani'ye dönüşünü hazırlayacaktır.

Piran o yıllarda yeni yeni imar edilmeye başlayan bir ilçedir. Dağlık bir bölge olan ilçede ulaşım katırlarla sağlanır. Yine dağlık bir bölge olmasından ötürü yılan, akrep gibi zararlı hayvanlara da sıkça rastlanmaktadır. Karakoç ilçeyi şöyle anlatmaktadır:

“Piran, ikibin-üçbin nüfuslu bir kasabaydı. İki tarafı dağlık, önü ova olan bir vadide kuruluydu şehir. Dicle, birkaç kilometre batısından akıyordu. Dicle'nin kenarında Pazubent adlı bahçelik bir köy bulunuyordu. Bol suyu olan bir kasabaydı Piran. Tam ortasında kucakla suyu akan bir çeşmesi vardı. Çeşmenin arkasında, kapalı havuzu, eskiden kalma bir yapıydı. Çeşmenin suyu buz gibiydi ve aktığı yerde sülükler yaşıyordu. Kasabanın aşağısında bahçeler ve tarlalar uzuyordu. İri kara incirleri, güneşte çatlamış narları, yabani menengiç ve dağdağan denilen ağaçları ve bostanlarında bol miktarda yetişen kavunlarıyla, hayvancılığıyla ve ziraatıyla kendini besleyebilecek bir ilçe idi Piran. Büyük kazanlarda yağlar eritiliyor, Diyarbakır'dan, İstanbul'dan gelen tüccarlara satılıyordu. Urfa yağı, Diyarbakır yağı, sade yağ denen cinsten olan bu yağın elde edildiği yerlerden biriydi Piran. Ergani'de de köylerden gelirdi bu yağ -ki adı “erimiş yağ”dı. Yemekte bu yağ kullanılırdı.

Piran'ın dağı çok yüksek değildi. Ama dağda çok eski zamandan kalma taş mağaralar vardı. Büyük kayaların içi oyulmuş, tek odalı evler yapılmıştı. Muntazam sedirli, tavanı kubbe gibi oyulmuş taş evler. Yerden yarım metre yukarda ufak bir kapısı vardı bu evlerin. Arkadan bakılınca tabii bir kayadan başka bir şey değildi bu evler. Bir de dağın tam ucunda bir mezar vardı. Belki türbe idi, sonradan yıkılmıştı. Belki o da, Zülküfül Makamının akibetine uğramış, yani yıktırılmıştı” (Karakoç, 1988k, s. 10).

Piran'da geçen bir yılın sonunda aile tekrar Ergani'ye taşınmak zorunda kalır. Bu yıllar maddi imkânsızlıkların yanında hastalıklar da baş göstermiştir. Tifüs ve verem hastalıkları ardı ardına görünmeye başlar. Babası aileyi geçindirmek için sürekli iş değiştirir; ancak tutunamaz. Bu olumsuzlukların yanında babasının kitap okuduğu kış akşamları çocukluk hatıralarının mutlu yönü olarak karşımıza çıkar.

“Kış geceleri babam kitap okurdu. Biz de dinlerdik. Mahallede beş altı evde eski (büyük, kalınca ciltli bir kitap olurdu. Akşamları gider, getirirdik. Okuduktan sonra iade ederdik. Gazavatnameler Siyer-i Nebi gibi kitaplardı. Çoğu kez manzumdu Babam ahenkle okurdu, biz de heyecanla dinlerdik Genellikle bir kahraman, müşkül duruma düşüp tam öleceği vakit ya Halid İbn-i Velid veya Hz. Ali gelir, onu kurtarırdı. Muhammed Hanefi Cengi, Battalgazi, Muhammediye, Ahmediyye de okunmuş olabilir, o vakitler o kitaplar arasında. “Raviyan-ı ahbar ve nakilan-ı asar şöyle rivayet kılmışlar kim”, ya da “Ali gitti Kayseri Rum üstüne... dine davet kaskına” diye başlardı kitaplar. Kış tatlıları yerdik. Kar

helvası yapılırdı. Sac soba yanar; kıpkırmızı olurdu bir tarafı. (...) (Karakoç, 1989a, s. 9).

1943-1944 yılı ilkokulun 5. senesini okumakta olan Sezai Karakoç köy okuluna alınmak istenir. Ancak Karakoç'un sürekli okuyan ve diğer çocuklardan farklı olarak oyunla pek de işi olmayan bir çocuk olarak ortaokula gitmesine karar verilir (Karakoç, 1989b, s. 10). Haziran'da mezun olarak sınava girmek üzere Diyarbakır'a gelir.

*“Bize mahsus görüntüler Diyarbakır
Ulu Cami Peygamber Camii Süleyman Camii
İçkale Aslanlı Çeşme
Dar sokaklar kapı içinde kapı uygarlık bu
Kendi uygarlığımız
Yenilememiz gereken
Ve diriltmemiz
Kopyadan taklitten dönmek
Ölümden dönmekten daha zor ama
Varolmanın tek şartı”* (Karakoç, 2012, s. 678).

Ergani, Piran (Dicle) ve Maden'de geçen çocukluk yıllarından sonra Sezai Karakoç'un Diyarbakır'ın merkezine ilk defa gelişi ilkokuldan sonra, parasız yatılı ortaokul imtihanları vesilesi ile olur. Karakoç, “*ruhumun şehri*” sözleri ile ifade ettiği Diyarbakır'ı kendisini “*fizikötesine götüren*” bir şehir olarak sevmiştir.

“Yazın sınıf arkadaşlarıyla birlikte Diyarbakır'a sınava gittik. Sabah vakti, Diyarbakır'a girdik. Güneş, dev surların üstünden görünüyordu. Surlar, güneş ışıklarının altında karanlık bir duvar gibi yükseliyordu. Diyarbakır, surları, surlardaki yazıları, iç kalesi, yüksek kapıları, ağızından su akan arslanlı çeşmesiyle, arkaik, büyük bir şehir gibi gözüktü bana. (...) Ulu Camisi, bir taşı siyah bir taşı beyaz Peygamber Camii, gürül gürül suları akan Hazreti Süleyman Camii (ki burda bir çok sahabenin, bu arada Halid İbn Velid'in Süleyman ve Velid adlı iki oğlunun şehid düştüğü söylenirdi. Türbeleri ve mezarları ardadır. Hatta çıkmaz bir şekilde taşa işlemiş bir kan var ki bunun da o zatların kanı olduğu söylenirdi), Ulu Caminin avlusundaki güneş saati, Deva Hamamı (şehir kuşatıldığında, Halid İbn Velid'in yaralandığı, bu hamamda yaralarına merhem sürüldüğü için hamamın bu adı aldığı söyleniyordu. Ama halk, Deva hamamı diyemediği için Deve hamamına çevirmişti ismini) gibi anıt eserleriyle Diyarbakır eski büyük kişiliğinin işaretlerini somut bir şekilde yer yer ifşa ediyordu” (Karakoç, 1989c, s. 13-14).

Şehrin şairin çocuk muhayyilesinde böyle bir izlenim uyandırmasında çocukken ailesinden dinlediği hikâyelerin payı vardır. Siyer-i Nebî, Battalgazi Destanı, Eba Müslim-i Horasanî hikâyelerinde geçen surlar ve kaleleri hatırlayan Karakoç şehri aşına gözlerle seyreder. Şehir

ona hikâyelerdeki eski şehirleri hatırlatır. İmtihan yaz mevsiminde yapıldığından Diyarbakır çok sıcaktır. Bu sebeple gece kaldıkları otelin damında uyurlar. Buna rağmen çarşıları ve hanları çok hareketlidir. Sokaklarında meyan kökü şerbeti satılmaktadır. Sabahları kahvehanelere uğrandığında kahveci müşterileri için peynir ve büyük pide şeklindeki ekmeklerden alır. Bu sayede kahvaltı yapmak mümkündür. Gün içerisinde de Diyarbakır'ın dev karpuzları ile yahut kavun ekmek ile karın doyurmak mümkündür.

Diyarbakır'daki evler, avlulu, kara ve pürüzlü bir taştan yapılmış evlerdir. Karakoç taşların yüzeyinde akreplerin barınabileceğinin tedirginliğini duyar. Şehre surlardaki Mardin kapı, Urfa Kapı, Dağ Kapı gibi noktalardan giriş yapılmaktadır. Cami minareleri ise dört köşelidir. Diyarbakır ayrıca dört mezhebin bir arada bulunduğu bir şehirdir. Ulu Cami'nin avlusuna bakan dört yapının dört mezhebe ayrıldığı söylenir.

Karakoç gelirler koordinatörü olarak yaz turnesine çıktığı zamanlarda görev yerleri çoğunlukla Doğu bölgesinde olduğu için Diyarbakır'ı ziyaret etme fırsatı bulur. Her seferinde daha çok sevdiğini belirtir. 1959 yılında yine bir yaz turnesi vesilesiyle geldiği Diyarbakır'da ailesi ile birlikte sur içinde kiralık bir evde kalır. Her yaz olduğu gibi o yaz da korkunç sıcaklar vardır. Gündüz 1 ile 6 saatleri arasında en yüksek derecesine ulaşan sıcaklıklardan Diyarbakır'ın "hayat" ismi verilen avlulu, ağaçlı ve havuzlu evlerinde gölgelenerek bir parça korunmak mümkündür. Rivayete göre; Timur şehri işgal etmeye geldiğinde cehennem sıcaklığına benzettiği bir sıcakla karşılaşmış, askerlerine cehennemin muhakkak bu şehrin altında yahut üstünde olduğunu söyleyerek şehri işgale yeltenmemiştir. Bu sıcak havalarda yemek yemek de ancak bir kâse buz ile mümkün olmaktadır (Karakoç, 1990d, s. 7).

"Diyarbakır... Aslanlı Çeşme, İç Kale Kapısı, gürül gürül suları olan Hz. Süleyman Camii, Ulu Camii, Peygamber Camii (Cami-ün Nebi), Hasan Paşa Hanı, hamamları, surları, dört köşeli, bir sıra beyaz, bir sıra siyah taştan örülmüş minareleri, Urfa Kapısı, Mardin Kapısı vs. adlarıyla anılan kapılarıyla, doğusunda aşağıdan akan nehri (Dicle) ile, kendine mahsus. kişilikli, tarihi şehirlerimizden biri" (Karakoç, 1990d, s. 7).

1963 yılı yaz turnesindeki bir başka ziyaretinde de yine ailesi ile önce Ergani'de, sonra da Diyarbakır'da sur içerisinde yer alan bir otelde kalır. Otel, Diyarbakır'ın diğer yapıları gibi kara taştan inşa edildiğinden sıcaklığı bir nebze olsun hafifletmektedir. O yaz Diyarbakır'da sıcaklıklardan dolayı yaz mesaisi uygulanmaktadır. Memurlar sabah 7:00 ile öğle 13:00 saatleri arasında çalışmaktadır. Yine o yaz ağır bir biçimde hastalanır; kendisine tifo teşhisi konur (Karakoç, 1990i, s. 9).

3.2.ELAZIĞ

Sezai Karakoç'un çocukluğunun ilk devresi Maden'de, ikinci devresi ise Ergani'de geçmektedir. Çocukluğuna dair ilk hatıralar da Maden'de başlamaktadır. Karakoç Maden kasabasını "*Maden, adeta dimdik inen yamaçlara kurulmuş bir şehir. Öyle ki, bir futbol sahası olacak bir alanı yok. Kışın bu yamaçlar da buz tuttuğundan Madenlilerin çocuklarını başka ilçelerde okuttukları söylenir*" (Karakoç, 1988i, s. 7) sözleriyle tasvir etmektedir. Aile kasabanın bu yamaçlarından birinde oturmaktadır. Ergani'de olduğu gibi burada da ticaretle uğraşan babasının dükkânı ise çarşıdadır.

İlk sanat zevkini Maden'de aldığını söyleyen Sezai Karakoç 3-4 yaşlarında bir gün sokakta nereye gittiğini soran birisine İstanbul'a gidiyorum demesini aktardıktan sonra bunu kadersel bir işaret olarak yorumlamaktadır (Karakoç, 1988i, s. 7-10). Çünkü o zamanlar İstanbul'a gitmiş az sayıda insan olduğundan İstanbul'a gitmek uzak bir hayal olarak algılanmaktadır.

"Ahmet Hamdi Tanpınar, «Antalyalı genç kıza mektup» adlı yazısında, ilk san'at zevkini, Ergani Madeninde, iki-üç yaşlarında, bir kış günü pencereden gördüğü kar yağışı olarak algıladığını söyler. Ben de, ilk sanat algılarımı Maden'de aldım diyebilirim. Tanpınar'la ortak noktamız, Maden izlenimi. Ama, belki de, sanat zevki yine içimizden dışa uzanan bir algı olayı. Biz onu dıştan gelmiş gibi sanıyoruz. Yetenek ve özellikler dıştan gelmiş olsa bile, yerlerin de bunun gelişmesinde bir etkisi olsa gerek.

Tanpınar'da kar yağışı, bende de cinlerin düğünü, sanatın, şiirin ilk ipucu olsa gerek. Nitekim sonra okuduğum, içinde cin adı geçen şiirler, hiç de bana yabancı gelmemişti. O vakitlerin hayatı, cinlerle, görüntülerle ve bunların hikayeleriyle dolu bir hayattı. Bugünkü hayat. bunlardan tamamen soyutlanmış bir hayat" (Karakoç, 1988i, s. 8).

Sezai Karakoç Maraş ortaokulunda yatılı olarak eğitim görürken yaz tatillerinde Ergani'ye gelmektedir. Hatıralarının bu bölümünde Maden ilçesi tekrar karşımıza çıkar. Çermik (Diyarbakır) ve Elazığ'ın Ergani'ye yakın ilçesi Maden'den ağabeyinin çalıştığı yerler olarak bahsetmektedir (Karakoç, 1989e, s. 8).

1958 yılı yazında Malatya'nın Arapkir ilçesinde görev yaparken üzüm taşıyan kamyonlar ile Elazığ'a, oradan da Ergani'ye gider. O zamanlar Keban Barajı'nın henüz yapılmamış olduğunu naklettikten sonra dağların yukarisından döne döne, Murat ve Karasu nehirlerinin kesiştiği yerden ve Konak denen yeri ile dikkat çeken Ağın ilçesinden geçerek Elazığ'a vardığını söyler. Bu yollar barajın yapımı ile birlikte sular altında kalmıştır. Elazığ bir yol etrafında sıralanmış dükkanlar ve evlerden ibaret bir şehir olarak tarif edilmiştir. Harput ise yukarıda, dağda yer almaktadır. Karakoç o yıllarda büyüme gösteren şehirde devlet

kurumlarının yeni yeni yapılmakta olduğunu ancak okumaya büyük önem veren Elazığlıların devletin üst kademelerine pek çok insan yetiştirdiklerini, bu sebeple de şehre sonraki dönemlerde çevre illere nazaran daha fazla yatırım yapıldığını anlatmaktadır (Karakoç, 1990b, s. 8).

3.3.MARAŞ

Diyarbakır'da girdiği yatılı ortaokul sınavlarını kazanarak “çocuk yüreğimin ateş aldığı yer” sözleri ile ifade ettiği Maraş'a gelen Sezai Karakoç Maraş'ta geçirdiği bu zaman diliminden kendisini besleyen yoğun bir mayalanma dönemi olarak bahsetmektedir. Kendi ifadesiyle, rüya alemi gibi derinliği olan iç dünyası bu yıllarda alev almıştır. Maraş'ın millî mücadeledeki öncü rolü, tarihî yapısı ve bunların şehirdeki yapılarda adeta anıtsallaşarak vücut bulmuş olması da bu heyecanı beslemiş görünmektedir. Öte yandan bu dönem, daha öncesinde aile ve geleneğin daha çok sözlü formda aktardığı bilgi birikimi de yerini daha kitabi bir formasyona terk etmiş gibidir. “*Erken uyanan*” zihnini klasik edebiyattan şiirler ezberleyerek, Mevlâna, Mehmet Akif, Ali Suavi, Ziya Gökalp, İsmail Habip Sevük gibi isimlerin eserlerini okuyarak eğitmeye başlar; bir taraftan İslami ve milliyetçi yayınları takip ederken diğer taraftan çağdaş Türk şiirinden de haberdar olur. Hatıralarında önemli bir yer tutan Büyük Doğu dergisi ile tanışması ve şiir hayatının ilk edebî verimi olacak “Ergani” isimli şiiri yazması, okulda dikkatleri üzerine toplayan yazılarının çıkması da yine bu döneme rastlar.

1944 senesi kazandığı ortaokul imtihanları sonrası anne ve babasının gözyaşları ile uğurladığı Sezai Karakoç yün yüklü bir at arabası üzerinde Maraş'a gitmek üzere tren istasyonuna varır. Tren Gölcük, Yolçatı, Malatya, Gölbaşı'nı geçtikten sonra Maraş'ın Eloğlu (Türkoğlu) istasyonuna varır. Bu sefer de bir kamyon sırtında Maraş'a varır; okula ulaşır.

Sezai Karakoç'un Maraş'a dair ilk izlenimleri Fransızların bir dönem kolej olarak kullanarak Cumhuriyet'ten sonra terk ettikleri taş bir yapı olarak inşa edilmiş ortaokul binasına dairdir. Karakoç'un ilk gördüğü kaloriferli bina bu binadır ancak 3 yıllık eğitimi boyunca bir kere bile yanmaz. Okulun bahçesinde çınar ağaçları ile Karakoç'un ilk defa gördüğü zeytin ağaçları vardır. Karakoç okuldan sonra ise şehri anlatmaya geçer. Ahır Dağı ile Aksu nehri arasında dağdan ovaya doğru genişleyen Maraş'ta merkezî yapılar Osmanlı'nın diğer şehirlerinde olduğu gibi şehrin dağa yaslanan yüksek kısımlarındadır. Ovada bir tepenin ucunda manevi bir işaret olarak gördüğü Malik Ejder türbesi yer almaktadır. Kışın yoğun kar yağışı dağın tepesinde tipi koparır, gündelik hayat alabildiğine zorlaşır. Böyle zamanlarda şehrin bu üst kısımlarında yer alan ve sobası yanmayan taş okul binası da öğrencilere zor zamanlar yaşatır.

Güz mevsiminde ise damlara serilen kurutmalıklar dolayısıyla renklerin cümbüşü seyredilir. Okula dair bir diğer zorluk da savaş yıllarının getirdiği yoksulluktur. Karakoç bu sebeple okulda sabah kahvaltısını bazen sadece zeytin ve çay, bazen de meyve ile yaptıklarını anlatmaktadır. Maraş kalesi, Ulu Camii, Bakırcılar Çarşısı Maraş'ın eskiliğini hatırlatan tarihî yapılarıdır. Sonbaharda kehribar tanelerine benzettiği üzümler yaylalardan getirilerek satılır. Bahar ayı aynı zamanda ufak su kaynaklarının toprak yokuşlarda çizgiler çizerek tepelerden inerek ovayı beslediği aydır (Karakoç, 1989d, s. 10). Maraş halkını ise “*şakacı, güleryüzlü, çocukla çocuklaşan, daha doğrusu çocuklaşmak için adeta bahane arayan, yiğit gönlü temiz bir halk insanı*” (Karakoç, 1989d, s. 11) olarak anar³.

3.4.GAZİANTEP

1947 yılında ortaokulu bitirerek Maraş günlerini geride bırakan Karakoç, liseye devam etmek üzere Gaziantep'e gelir. Karakoç o yıllarda Gaziantep'in gelişmekte olan bir şehir görünümü sergilediğini, suni bir tepe olduğu rivayet edilen tepe üzerine inşa edilmiş kalesinin ise bir kenarda silik bir şekilde durduğunu yazmaktadır. Bundan sonra da şehrin özelliklerinden olan beyaz kesme taşlardan, insanların eğlenceye ve içkiye düşkünlüklerinden ancak buna karşılık halkın büyük bir kısmının sefalet içinde bulunduğundan bahisle lise izlenimlerini anlatmaya başlar (Karakoç, 1989f, s. 6-8). Şehre dair diğer bilgi de okulda namaz kılmanın yasak olmasından dolayı bazı hafta sonları Şehreküstü Camii'ne gidip namaz kıldığı bilgisidir (Karakoç, 1989h, s. 11). Hatıraların bu bölümünde Gaziantep'e dair anlattıkları bundan ibarettir ve şehrin Karakoç'un zihninde imgesel bir karşılığı olmadığı görülmektedir.

Gaziantep yılları Sezai Karakoç'un okuma evreninin dünya edebiyatına doğru genişlediği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı klasiklerini okumaya başlayan, ortaokul yıllarındaki Arapça ve Farsça öğrenimine Fransızca ile devam eden, kendisine çizdiği ideallerin sözcülüğünü yapan *Büyük Doğu* dışında *Ülkü*, *İnsan*, *Oluş*, *Varlık* gibi devrin diğer edebiyat dergilerini de takip eden Sezai Karakoç'un geniş bir okuma yelpazesine sahip olduğu söylenebilir. Öyle ki kendisini “durmadan okuyan ve idealleri olan bir çocuk” olarak tanımlamaktadır (Karakoç, 1989g, s. 7). Öte yandan Mehmet Levendoğlu imzasıyla yazdığı şiirini Büyük Doğu'ya gönderir (Karakoç, 1989h, s. 10). Bu aşamada şehrin Sezai Karakoç'un

³ Sezai Karakoç her ne kadar Maraş'ı çocuk yüreğinin ateş aldığı yer olarak tasvir etse de hatıraların Maraş'a dair bölümlerinde daha çok okul anılarına yoğunlaşmıştır. Daha detaylı bir Maraş portresi için yazarın “Süt ve Tabanca” başlıklı yazısına bakılabilir (Yorulmaz, 2015, s. 40-47).

hayatındaki ve hatıralarındaki rolü de dönüştüğü görülür. Gaziantep tarihî kimliği ile değil, Karakoç'un edebî faaliyetlere ev sahipliği yapan mekân olarak ile ön planda durur.

Sezai Karakoç Maraş'ta olduğu gibi Gaziantep'te de yaz tatillerini Ergani'de geçirmeye devam eder ve ailesine destek olmak amacıyla karayollarında çalışır.

4. MÜFETTİŞLİK DÖNEMİ MALATYA

4.1.MALATYA

Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Mülkiye bölümünden mezun olan Sezai Karakoç fakültede asistan olarak kalmayı düşünse de maddi sebepleri gözeterek Maliye Bakanlığı'nda müfettiş muavini olarak çalışmaya başlar. Kışları ilk tayin yeri olan İstanbul'da yazları da mesleki dilde adı "turne" olan gezilerle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bulunacaktır. 1958 yılı yazının ilk turne yerleri Malatya'nın ilçeleri Akçadağ ve Arapkir'dir. Akçadağ'da iki buçuk ay, Arapkir'de ise kırk gün kadar bulunur.

Sezai Karakoç'un Akçadağ'a dair ilk izlenimi yöre halkının karakterine dairdir. Dairede çalışırken neredeyse her gün bir mesele ile gelerek kendisini uğraştırdıklarını anlattığı Akçadağ halkı memurlarla geçinemeyen bir halktır. Arapkir halkı ise bunun tam tersi bir karakter arz eder. Belde ise "*yoksul, sahipsiz ve imkansızlıklar içinde*"dir (Karakoç, 1989i, s. 9). Akçadağ'da konaklayacak yer ve lokanta olmadığı için geceleri dairede kalır; hafta sonları ise Malatya'ya geçerek önceden tanışıklığı olan arkadaşları ile görüşür, Malatya'nın diğer yerlerini de görme imkânı bulur. Sezai Karakoç Malatya'yı çevresinde bulunan diğer yerlere göre yeşilli ve suyunun bolluğu ile göze çarpan bir yer olarak tarif etmektedir. Halkı da "*hareketli, çalışkan, cömert, heyecanlı, genellikle doğruluğunda da yanışında da ifratlı bir halktı*"r (Karakoç, 1989i, s. 9).

Bir pazar günü arkadaşlarıyla Malatya'nın merkezine on dakika uzaklıkta olan Yeşilyurt'a gider. Önceleri "Çırmıhtı" ismiyle bilinirken İsmet Paşa tarafından "İsmet Paşa"ya dönüştürülen sonrasında ise "Yeşilyurt" ismiyle anılmaya başlayan ilçe Karakoç'ta "şirin ve cana yakın" bir yer hissini uyandırmıştır. Arkadaşları ile Yeşilyurt'un bahçelerinde yemek yer, sohbet eder. Namazları ise Yeşilyurt Camii'nde kırlarlar (Karakoç, 1989i, s. 7). Bundan sonra ise Akçadağ sınırları içerisinde yer alan Sultansuyu Hara'sını görmeye gider. Hafta sonu gidip gelmeleri ile Malatya'yı iyiden iyiye tanıdığını söyleyen Karakoç eski Malatya'yı da gezer. Ona göre tam bir tarihî hava taşıdığını söylediği eski Malatya'da Battal Gazi'nin ruhu hissedilmektedir. Zaten her Malatyalıda da Battal Gazi'den bir iz görmek mümkündür.

Aynı etki bu ruhtan uzak olanlarda kendisini aşırılık ve taşkınlık olarak göstermektedir (Karakoç, 1989i, s. 7-9).

Gezip gördüğü yerlerden birisi de Darende'dir. Eski bir şehir olarak anlattığı Darende'de Somuncu Baba ahfadından Hulusi Efendi tarafından ağırlanır. Sezai Karakoç ayrıntılı ve diğer yerlere nispetle daha uzun anlattığı bu ilçeyi “enteresan” bir yer olarak anmaktadır. Sokaklarında çocukların bağıra çağıra sakız sattığı Darende'de evler aralıklı ve bahçelidir. Bu bakımdan her ev birer kale görünümündedir. Karakoç bu aralıklı görüntünün savunma stratejisi olarak tercih edildiğini düşünmektedir. Anlatılanlara göre Darendeliler kendi aralarında yabancıların anlayamayacağı başka bir dil ile iletişim kurar.

Hulusi Efendi'nin oturduğu Zaviye Mahallesi'ne geçerken yolda yıkılmış bir mahallede tek başına kalan bir minareyi görür. Bu minarenin yalnızlığı onu derinden etkiler. Bu anıyı unutamadığı bir anı olarak kaydeder. Zaviye Mahallesi'ni de kavak ağaçları ile çevrili sevimli bir mahalle olarak anar.

Yazın sıcak günlerinde serinlemek için Tohma ırmağının kıyısına inerler. Sürekli kaynayan semaver ile ağaçların altında otururlar. Somuncu Baba türbesini ve onun yanı başındaki camiye ziyaret eder. Hulusi Efendi türbenin bir nevi türbedarı gibi hizmet etmekte şehir dışından türbeyi ziyarete gelenleri ağırlamaktadır. Tohma ırmağı da hatıralarında şöyle yer bulur:

“Tohma suyunun coşkuluk içinde aktığı boğazın yarma gibi görülen kenar kayalarının içinde, çok eski medeniyet dönemlerinden kalma su yolları vardı. Bu yollardan biri kayaların içinde bir havuz yapıyordu. Kıral kızının orda yıkandığını rivayet edermiş halk efsanesi. Ayrıca o kayaların içinde ince su kanalları bulunuyordu ve bu kanallar bazı yerlerde biraz genişliyordu. Oralarda da, hiç bir yerde görülmeyen balıklar yaşıyordu. Yeşil renkli bu balıklar, sanki camdan ve naylondandı, ve etsizdi. Zaten bu balıklara dokunulmuyordu. Adeta kutsal kabul ediliyorlardı. Bunlar sanki balık değil de, ruhların tecessüm etmiş görüntüleri idi. Tohma'nın kenarında sanki ebedi bir yazı, cennetten bir zamanı yaşadık bir kaç saat, Hulusi Efendi ve dostlarıyla” (Karakoç, 1990a, s. 8).

Akçadağ'da iki buçuk ay kalan Sezai Karakoç buradan sonra Arapkir'e geçer. Arapkir vadiler arasına kurulmuş bir şehirdir. Birkaç mahalle ilçe merkezinde yer alırken kalan mahalleler bölgenin uzak çevrelerinde dağılmış bir vaziyettedir. Karakoç burada kaldığı süre zarfında uzaktaki mahalleleri ziyaret etme imkânı bulamadığını söylemektedir. Konaklama burada da sorun olduğundan mecburen hükümet konağı içerisinde yer alan mal müdürünün odasında konaklar. Hükümet konağı ilçeyi gören bir tepenin üstüne kurulmuştur. Konağın aşağısında da büyük camiler, hamamlar ve Osmanlı zamanından kalma paşa konakları yer almaktadır.

Arapkir Osmanlı'ya pek çok devlet adamı yetiştirmiş önemli bir mevki olduğundan diğer ilçelere nispetle daha mamur bir görüntü sunmaktadır.

Arapkir'in tek ya da iki katlı evlerinin üzeri Güneydoğu'nun diğer illerinde olduğu gibi çatısız, dam şeklindedir. Ancak bu damlar diğer yörelerden farklı olarak özel bir kaplama ile döşeli olduğundan Hükümet konağının yer aldığı tepeden bakıldığında masmavi görünmektedir. Bu mavilik sabah sisi içerisinde bir deniz görüntüsü vermektedir. Karakoç sabahları erkenden evleri tepeden gören bir çay bahçesinde çay içtiğini, manzarayı seyrettiğini anlatmaktadır. Öğle ve akşam yemekleri ise lokantadan daireye gelir. Karakoç Arapkir'in meşhur yemeği tandır kebabının ve üzümün yemek problemini ortadan kaldırdığını söylemektedir. Cuma günleri İstanbul hamamları kadar itinalı gördüğü Paşa Hamamı'na gider; cuma namazlarını da Paşa Camii'nde kılar. Ekim sonlarına doğru soğuklar başlar. Karakoç uzaklardaki Munzur Dağı'na yedi defa kar düşmeden kış mevsiminin Arapkir'e gelmeyeceğine dair halk söylentisini aktarır.

Sezai Karakoç'un Arapkir halkına yönelik müspet bir kanaate sahiptir. Ona göre "*Arapkirliler son derecede efendi, saygılı, görgülü kişilerdi. Memurları da çalışkan, dürüst, saygılı ve müslüman kişilerdi*" (Karakoç, 1990b, s. 7). Orada kaldığı yaklaşık kırk günlük süre zarfında kimse kimseyi şikâyet etmez.

Arapkir'e yakın mesafedeki Eğin de Karakoç'un ziyaret ettiği yerler arasındadır:

"Eğin, adeta dimdik denecek bir dağın bağına kurulmuş bir şehirdi Çok eski camileri vardı. En üstünde kaynaktan fişkıran bir su, adeta Eğin'in can damarıydı. İçme ve bahçeleri sulama suyu oradan geliyordu. Kadıgözü denilen o suyun artan kısmı, müthiş bir şiddet ve hızla dimdik bir şelale halinde, yüzlerce metre aşağıda akan Karasu'ya dökülüyordu. Kadıgözü'nün önünde ufak bir park, ilçenin tek oturma yeri idi ki gerçekten muazzam bir manzarası vardı oranın. Fırat'ın kolu olan Karasu aşağıda büyük bir ırmak halinde akıp gidiyordu

Eğinlilerin çalışkan ve becerikli bir halk olduğu hemen göze çarpıyordu. Çarşılarda sergiler halinde kuru dut yığınları görülüyordu. O zaman için şaşılacak bir şeydi ama, bir çok satış kooperatifi veya şirket levhası vardı Eğin'de. Evlerin damları da kara karşı korunmak için siperlerle donatılmıştı. Her evin bahçesi vardı. Muntazam kanallarla su geliyordu bahçelere. Ayrıca, künkler içinde su evlere dağıtılmıştı. Tabii ki, bütün bu su Kadıgözü'nden alınıyordu. Aynı suyun şelalesinden elektrik sağlanması da aklıma gelmişti o zamanlar. Sonradan belki de bunu gerçekleştirmişlerdir Eğinliler" (Karakoç, 1990c, s. 9).

4.2.MARDİN

"Mardin'in kaleyi andıran içiçe ve üstüste evleri

Ve kalesinde Hızır Makamı

-Ve her kim Mardin kalesini bir kere görmüşse

Yedi kere görecektir demektir-” (Karakoç, 2012, s. 672)

Sezai Karakoç 1958 yazındaki Malatya görevinden bir yıl sonra Diyarbakır ve Mardin’e görevlendirilir. Ailesi ile birlikte geçirdiği birkaç ayın ardından Mardin’e geçer. İlk ziyaret mahalli Mardin’in büyük velilerinden sayılan Sultan Şeyhmus’a ait türbedir. Karakoç günümüzde Mardin sınırları içerisinde yer alan bu türbeye halkın akın akın geldiğini ve buralarda konakladığını yazmaktadır. Şehir fosfat yatakları dolayısıyla yeşil bir görünüme sahip Mazıdağı’nın sırtlarında kuruludur. Görevli arkadaşlarıyla şehre vardığında Mardin’in tarihi fakat eski otelleri yerine yeni bir otelinde kalmayı tercih eder.

“Mardin, bir dağın sırtında, üst üste yapılmış taş evleriyle, arkaik görünümlü, tarihi bir şehirdir. Süryani, süryani kadim, katolik kiliseleriyle kiliselerin zaman zaman çalınan çanlarıyla bu arkaikliği bir kat daha artar. (...)

Mardin Kalesine çıktık bir gün. Mardinlilerin “bu kaleyi bir kez gören, yedi kez görür” diye bir sözleri var. Kalenin tam ortasında ufak bir mescit bulunmaktadır ki Mardinliler bu mescidin Hızır Makamı olduğunu söylüyorlar. İnsan boyu büyüklüğünde tesbihler asılı Hızır Makamında. Ruh hastalarını getirirlermiş ve bu tesbihlerden birini verip çekmelerini söylerlermiş. Hasta buna dalınca hazan kendine gelirmiş. Aynı adetin bu yörenin meşhur dağı Karacadağ’daki ziyaretgahlarda da bulunduğunu duymuştum” (Karakoç, 1990d, s. 7).

Sezai Karakoç diğer illerdeki vazifelerinde olduğu gibi izin günlerinde bölgeyi keşfetmek üzere gezintilere çıkmıştır. Müfettiş ve muavin arkadaşlarıyla çıktığı gezilerinden birinde de Hristiyan patriklerin yetiştirildiği ve Süryaniler için kutsal kabul edilen Deyrulzafaran Manastırı’na gider. Hristiyan köylerinden geçerek gittikleri manastır yolunda çarşaf giyen Hristiyan kadınları dikkatini çeker. Manastır birkaç katlı bir şatoyu andırmaktadır.

“Bu manastırın, mimari açıdan harika olan bir yanı, giriş kısmının tavanıydı. Bu tavan, düz, büyük, dört köşe kesme taşların yanyana dizilmesi suretiyle yapılmıştı. Harçsız, kenardan sıkıştırılmış taşlardan oluşturulmuş bu tavan, koca binayı üstünde taşıyordu. İnanılır gibi değildi, ama gerçekten böylesine bir ustalıkla yapılmış, kemer biçiminde değil, dümdüz şekildegidi bu taş tavan.

Manastırda sekiz yüz yıllık bir İncil de bulunuyordu. Harputlu bir hristiyan yazmış incili ve tabii boyalarla resimlemiş. Bugün yapılmış gibi canlı ve renkliydi resimler. Yazı da hiç bozulmadan kalmıştı. Ceylan derisine yazılmıştı İncil. Boyu bir günlük gazete boyundaydı kitabın.

Bir de manastırda ziyaretçilere çıkarılan bir defter vardı. Celal Bayar, iki sayfasını kaplıyan bir imza atmıştı deftere. Ben de; tarihin eski mabetlerinden olan bu tapınak hakkındaki izlenimlerimi yazdım. Sözümü de “Hakikatte birleşme” temennisıyla bitirdim” (Karakoç, 1990d, s. 8).

Bir başka gün de Artuklulardan kalma bir cami ve medreseyi ziyaret eder. Ancak bu iki yapı da harabiyete yüz tutmuştur. Caminin mihrabının yanında yer alan bir mermer sütunun bir

tarafından bakıldığında arkasında beliren insan silüetini Artukluların teknolojiye devrinin çok ilerisinde bağlı olmasının bir sonucu olarak yorumlar. Öyle ki Artuklu sarayında misafirlere robotların hizmet ettiği bilinmektedir.

Mesai bittikten sonra Mardin'in her biri farklı bir üslupla inşa edilmiş camilerini gezdiğini söyleyen Karakoç, Ensar Camii ile bu cami yakınında yer alan, Süryani bir ustaya yaptırılmış olması dolayısıyla minaresinde Süryani yazısını andıran işaretlerin bulunduğu başka bir camii de ziyaret eder. Kilise çanları ile ezan seslerinin birbirine karıştığı Mardin'de akşam ve yatsı namazlarını şehrin eski camilerinde kılmaya özen gösterir. Güz mevsimine kadar Mardin'de kalır.

Mardinliler Mardin'in eteğinde bulunan tepeleri Timur Tepeleri olarak adlandırmaktadır. Rivayete göre Timur askerleri ile bu tepelere kadar gelmiş ancak daha yukarıda yer alan Artuklular'a ait kaleyi kuşatamayınca geri dönmüştür. Bu bakımdan tepelere dair hikâye Mardinliler için bir övünç meselesi olarak anılmaktadır. Bir diğer övünç meselesi de Anadolu'nun yabancı devletler tarafından işgali zamanında şehre gelen Fransızların Mardin'i alamamış olmasıdır.

Burada kaldığı yaz yoğun metafizik düşünceler içerisinde bulunduğunu aktaran Karakoç Mardin'i Diyarbakır gibi ruhuna hitap eden bir şehir olarak görür ve ekler: "*Zaten Anadolunun hangi şehri ruhumuzun ifadesi ve çağrışımlarla doldurucusu, manevi besleyicisi değildir ki*" (Karakoç, 1990d, s. 9).

Mardin'e ikinci gelişi Ağrı Karaköse'de askerlik yaparken geçirdiği ameliyat sonrası o zaman Mardin'in Derik ilçesinde Devlet Su İşleri'ne bağlı olarak görev yapmakta olan kardeşinin yanına hava değişimine gelmesi ile olur. Derik'te ve Mardin'in diğer bölgelerinde su meselesi bölgenin en önemli problemidir. Yeraltı sularının zengin olmasına rağmen eski Mezopotamya medeniyetinden kalma su kanallarının depremlerle tahrip olması ve Hanok sularının çıkarılamaması sebebiyle kimi köyler susuzluk çekmektedir. Devlet Su İşleri de bu sorunun çözümü için çalışma yürütmektedir. Hatıraların bu bölümünde de Derik izlenimlerini aktarır:

"Derik, bir dağ sırtında bir şehir. Önünde Mezopotamya ovası uzanıp gidiyor. Geceleri dağ parlıyor. Zamanında gümüş işletilmiş. Derikliler müracaat etmişler. Fakat bir netice alamamışlar yeniden işletilmesi için. Derik'te Hanok mağaraları vardı. Uzun mağaralar. İçinde, binlerce yıldanberi oluşmuş, mermer görünümlü taşlar. Sular akıyor mağaranın içinde. Mağaranın içinde ancak lüküs lambalarının ışığında yürüyebildik. Bir de derinlerden giden bir suyun büyük gürültüsünü işittik. Demek ki yeraltında bir nehir vardı. Koca koca taşları sürükleyen bir nehir. Çünkü iki de bir, taşın sürüklenme sesi geliyordu. (...) İpek Yolu, ovada uzayıp gidiyordu" (Karakoç, 1990h, s. 6).

Derik'ten sonra Nusaybin'e geçen Sezai Karakoç burada da Timur'a dair rivayetlerle karşılaşır. Rivayete göre Nusaybin'de gördüğü yıkık minarenin de müsebbibi Timur'dur. Van'a dair hatıralarında İran tarafına dair izlenimlerinde olduğu gibi, Nusaybin'de de sınırın diğer tarafındaki Suriye toprakları elektrikleri ile pırıl pırıl mamur bir yer görünür Karakoç'a. Buradan sonra geçtikleri Kızıltepe ise Mardin'in eteğinde kerpiç evlerden oluşan bir köyü andırmaktadır.

Su meselesi ve suya dair hikâyelerin Mardin hatıralarının odağını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Sezai Karakoç bölgedeki bazı suların bir müddet aktıktan sonra toprağa battığını, sonra başka bir yerden çıkararak tekrar akmaya başladığına dair rivayeti aktarır ve Ceylanpınar'a dair de böyle bir hikâyeden söz eder. Bir başka yerde ise mahşer tablosunu andıran, kurumuş ağaçların birbirlerinin üzerine devrildiği eski bir bahçe içerisinde yer alan bir yatırın yanında akan büyük akarsu ile karşılaşır. Halk inancına göre yanı başında taştan bir koyun heykelinin yer aldığı yatırdaki su kötü insanların yatırı ziyaretleri ile kesilmektedir. Karakoç yatırı ziyaretleri sırasında suyun kesilmemesi ve halk nezdinde zan altından kalmamış olmalarından doğan memnuniyetini dile getirir. Başka bir su kaynağında ise sudan içen her bir hayvan için ücret alınmaktadır (Karakoç, 1990h, s. 7).

4.3.VAN

1960 yılı baharında çıktığı turnenin rotası bu kez Van'dır. Önce Diyarbakır'a oradan da başka bir uçakla Van'a geçen Karakoç'u bir tarafta Van Gölü'nün diğer yanda dağların uzandığı bir Van silüeti karşılar. Şehre indiğinde bir memur tarafından karşılanır. Şehrin iki otelinden biri olan Kristal Palas'a yerleşir. Gelirler koordinatörü olarak görevini yaparken şehri gezme imkânı da bulur. Doğunun sınır şehirlerinden olan Van'a dair ilk izlenimleri Van Gölü'ne dairdir.

“Van. Vangölü, sodalı bir su. Kadınların gelip çamaşır yıkadıldarını söylemişlerdi Gölde. Göl'ün kenarına gidip baktığınızda batıda tam karşınızda Süphan Dağı'nı görürsünüz. Gördüğüm dağların en güzeli, biçimce en ahenklisi, estetik görünümlüsü Süphan Dağıdır. Muhteşem görünüşte ve anlamca da en yüklü bir dağdır. Tanrının Birliğine şehadet eden tabii bir anıttır sanki.

Van. Kahvelerinde güzel çaylar içilen şehir. Çay tabaklarında o zamanlar İran Şahının eşi olan Süreyya'nın resmi vardı. Bu havasıyla biraz İran'ı hatırlatıyordu Van. Mütevazi dükkanlarında hakiki bal ve tereyağıyla sabah kahvaltısı veren şehir. Şehrin tarihi bir görünümü yok. Çünkü asıl Van, ermeniler tarafından yakılmış. Birinci Dünya Savaşı'nda ermeniler katliam yapmış Vanda. Zive şehitliği bunun şahidi. Van Kalesi, şehirden uzakta. Van'lı arkadaşlarla. bir pazar Van Kalesi'nin eteklerinde piknik yaptık” (Karakoç, 1990e, s. 10).

Hatıralarının devamında Van'da tanışarak arkadaş olduğunu söylediği altı yedi arkadaşı ile gezilerine devam ettiğini öğrendiğimiz Karakoç, diğer şehirlere dair hatıralarında da gördüğümüz üzere şehrin camilerine de yer verir. Nur Camii adında yeşile boyalı küçük bir camiye sık sık devam ettiğini, Bediüzzaman'ın Van'da olduğu sıralar bu camiye geldiğinin söylendiğini aktarır. Bir pazar günü de Ereğ Dağı'na gider.

“Ereğ Dağı, yaz sıcağında, serin, yemyeşil adeta Cennetten bir parçaydı. Hafif hafif esen bir rüzgar, türlü türlü çiçeklerin kokularını bize getiriyor ve adeta bizi canlandırıyor. Dağda mezarlıklar gördük, müslüman ve hıristiyan mezarlıkları. Yarı yıkık bir çilehane tabiatın ortasında tek insan yapısı olarak dikilmiş duruyordu. Tabiatdaki tüm ağaç, çiçek, uçuşan kelebek ve gezinen böcek gibi varlıkların canlılığına karşın, tek insan yapısı, bir enkaz halinde, sanki insanoğlunun acizini göstermek için alıkonmuştu” (Karakoç, 1990e, s. 10).

Van'da bulunduğu sırada askerinin darbe yapmış olduğunu ve sokağa çıkma yasağını radyo yayınından haber alır. Tarih 27 Mayıs 1960'tır.

4.4.KİLİS

Maraş ortaokulundan mezun olduktan 17 sene sonra 1964 yılında Maraş'a görevlendirilen Sezai Karakoç Maraş'ta bir gece kaldıktan sonra gelen bir telgrafla hacca yolcu götürülen seyahat acentalarını vergi açısından denetlemek üzere Kilis'in 11 km ilerisindeki Tibil hudut kapısına gider. İlk defa görme imkânı bulduğu Kilis camileri, hamamları, eski binalarıyla tarihî ve kişilikli bir şehir olarak görüldüğünü söyler. 20 gün boyunca liseden arkadaşı tarafından ağırlanır. Bu müddet zarfında da zirai kazançları denetleme görevi dolayısıyla Kilislileri gözleme imkânı bulur. Ona göre Kilis halkı esprili bir halktır. Kilislilerin bir kısım toprakları Suriye'de kaldığı için toprak sahipleri iki ülke arasında gidip gelmektedir. Kaçakçılığa bulaşmış bir kısım insanların ise kol ve ayakları yoktur (Karakoç, 1990j, s. 12). Sabah 6'dan gece yarısına kadar hudutta görev yaptığı için Kilis ve çevresini gezemediğini söyleyen Karakoç'un Kilis'e dair hatıraları bu kadardır. 20 günlük vazifesinden sonra buradan Urfa'ya görevlendirilir.

4.5.URFA

Sezai Karakoç 1964 yılında Kilis'teki görevinin bir uzantısı olarak Urfa'ya da gider. *“İri güllerin açtığı mevsim”*de Urfa'ya gittiğini söyleyen Karakoç Akçakale, Viranşehir, Siverek ilçelerini de görme fırsatı bulur. Viranşehir, o dönem Urfa'nın ilçesidir ve Urfa'ya 90 km uzaklıktadır. Yol boyunca da üzerinde herhangi bir tepenin olmadığı, verimlilik açısından 1'e 30 veren Harran Ovası uzanmaktadır. Susuz tarım yapılan ovaya mukabil Ergani'nin verimlilik oranı 1'e 7'dir. Bu açıdan eşsiz bir ovadır. Geçmişte defalarca tahrip edilmiş olan

Viranşehir ilçesi zamanın durduğunu hissettiren sakin bir şehirdir. Akçakale ise Suriye sınırındadır. İlçeden görünen Fransız kontrolünde olan Suriye tarafı ışıklarla donatılmış olmasına rağmen Akçakale tarafı harap bir haldedir. Karakoç sınır komşuları karşısındaki durumumuzu gösteren kıyaslamayı burada da dile getirir. Siverek ilçesi ise konumu itibarıyla Diyarbakır'a daha yakın olan, ilişkilerini Diyarbakır'la sürdüren ve Karakoç'un naklettiğine göre Diyarbakır'a bağlanmak isteyen bir ilçedir. Buradaki evler Diyarbakır'daki evlerin mimari özelliklerini taşıyan avlulu evlerdir. Siverek'e bağlı köylerde ise mülkiyet ağaların elindedir. Öyle ki köylülerin oturduğu evler bile ağaların sayılmaktadır. Bu açıdan Sezai Karakoç'ta olumsuz bir intiba uyandırır.

“Tarih ve maneviyat şehri” olarak andığı Urfa'nın merkezi tarihî yapısını koruması bakımından Sezai Karakoç'ta ilk çağları yaşıyormuş izlenimini uyandırır:

“Urfa, ilk çağları yaşıyordu daha çok sanki. Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı mancınıklar hâlâ duruyordu kalede. Anzelha'da balıklar, insancillaşmışlardı. Siz, kendilerine bir şey vermek üzere köprüye çıktığımızda oraya akın akın geliyorlardı. Hz. İbrahim'in çocukken saklandığı rivayet edilen mağaradan buz gibi su çıkıyordu. Onun da başında bir çok kişi hizmet bahanesiyle ziyaretçilerden para alıyordu. Ziyaretçiler her zaman için kalabalık görünüyorlardı.

Halilürrahman'da da ince, ufak su kanallarında da balıklar vardı. Bu balıklar bildiğimiz yenilen cinsten balıklar değildi. Zaten kimse de bu balıklara dokunmuyordu. (...) Ulu Cami'nin minaresi dört köşeli olup eski bir kilisenin çan kulesinden çevrilmişti. Fransızların şehri işgali zamanında bir hayli kurşun atmışlardı minareye. İzleri hâlâ duruyordu minarede. Camilerin mimarisi, tam, türk ve arap mimarisinin birbiriyle kavuşup kaynaştığı bir izlenim bırakıyordu insanın üstünde” (Karakoç, 1990k, s. 9).

Sezai Karakoç Urfa'nın merkezinde birbirine yakın yerlerde konumlanmış bu yerleri gezdiğini ancak Harran Medresesi kalıntıları ile Eyüp peygamberin makamını ziyaret edemediğini söyler. Urfa'nın çoğu ilçesini de göremediğini ekler. Yalnızca Birecik'ten geçerken kelaynak kuşlarını ve öldürülen bir mühendisin mezarını görmüştür (Karakoç, 1990k, s. 9).

“Ayrılıp ayrılmama tereddüdü içinde kıvrılırken turne programı geldi. Siirt'te tahkikat, Hakkari'de teftiş! Gerçi doğuya gitmek benim için ürküntü konusu olamazdı. Hatta doğuya gitmeyi tercih edebilirdim. Daha huzur veriyordu oraların manevi havası bana” (Karakoç, 1990l, s. 11).

5. YEDEKSUBAY OKULU VE AĞRI

1960 askerî darbesinden sonra asker kaçağı olarak görüldüğü için Ankara Yedeksubay okuluna başvuran Sezai Karakoç Genelkurmay'da komptrolör olarak kalacağını zannederken

yedeksubay olarak Ağrı-Karaköse'ye gönderilir. Kura sonucu çıkan Ağrı hizmetini “mukadder” bir görev olarak kabullenen Karakoç bir buçuk yıllık görev süresini burada geçirir.

Karakoç'un Ağrı'ya dair ilk izlenimi şehrin bakımsız bir kasaba görünümünde olmasıdır. İki küçük otel (Can Palas Otel), iki lokanta (Hakiki Lezzet Lokantası), bir sinema ve askerî kışlalarıyla daha çok sınır kenti olarak karşılaştığı şehrin merkezi Karaköse olarak anılmaktadır. Şehrin ufkunda bembeyaz saçları ile ihtiyar bir insan profili çizen ve insanda ebedilik hissini uyandıran Köse Dağı bulunmaktadır. Sezai Karakoç sonraları Diriliş dergisinde de yazacak olan Turgut Akman ve Muzaffer Budak ile burada tanışır. Geceleri kurtların indiği, kışın -20'lerin üzerine çıkmayan dondurucu soğuklarda “karnı tok sırtı pek” olmalarına karşın çok zor şartlarda askerlik yaptıklarını söylerken bir taraftan da Birinci Dünya Savaşı sırasında askerî teçhizattan mahrum bir şekilde Kafkaslarda düşmanla çarpışan ataları adına utanç duyar. Karakoç'a göre en soğuk il olarak Erzurum'un adı anılsa da Ağrı Erzurum'dan daha soğuk bir ildir. Askerin gıda stoğu Erzurum'dan sağlanır (Karakoç, 1990f, s. 7). Karaköse su kaynakları bakımından zengin bir yerdir. Halk arasında “acı su” olarak bilinen ancak sadece merkeplerin içtiği maden suyu yatakları vardır (Karakoç, 1990g, s. 7).

Bir aralık Ağrı'da ameliyat olduktan sonra Derik'e (Mardin) hava değişimi için giden Karakoç döndüğünde Ağrı'nın çehresinin bütünüyle değiştiğini görür. Hiç gelmeyecekmiş izlenimi veren yaz mevsimi gelmiştir. Şehrin alt tarafında akan bir akarsu üzerinde bulunan çay bahçesinde vakit geçirir, geceleri mehtabı izler. Geçen kıştan kalan izlenimlerine ise şöyle yer verir:

“Oysa kışın, Karaköse'den Erzurum'a kadar güneşte pırıl pırıl parlayan, sonsuz izlenimini veren bir kar ovası vardı. Hele Tahir Geçidi, gece vakti! Dağlarda dolana dolana yükseliyordunuz, yükseliyordunuz, adeta uçaktaymışsınız gibi bir hisse kapılıyordunuz. Aşağıya baktığınızda dehşete düşmemeniz mümkün değildi. Arabanız bir yuvarlansa, bir kaysa, büyük uçurumlarda düşe düşe ta en aşağıda derelerde paramparça olurdu. Korkunç virajlar, kar tabakalarıyla Tahir Geçidi, gerçekten aşılması güç, bir yoldu. Ufak bir kahvede çay içmiştim Tahir Geçidinde. Bir mutluluk gibi gelmişti bana” (Karakoç, 1990h, s. 7).

Karakoç'un kış mevsimi ile neredeyse özdeşleştirdiği Karaköse bahar mevsiminde bambaşka bir görünüme kavuşur. Saçaklardan sarkan buz parçalarının bahar güneşi ile düşüp insanları yaralama riskine karşı yolların kenarından değil ortasından yürüyerek kendini sakınma mevsimidir bu mevsim. Bununla birlikte ısınan hava ve açılan yollarla birlikte Ağrı'nın çevresini gezme imkânı da belirmiştir. Mülkiye'den arkadaşı olan Diyadin (Ağrı) kaymakamının ev sahipliğinde Doğu Beyazıt'ı ziyaret eden Karakoç, “sanki yeryüzüne değil

gökyüzüne ait idiler” diye tarif ettiği Ak Dağlar’ı ve ihtişamıyla kendisini büyüleyen diğer dağları şöyle anlatır:

“Sanki yerden hiç haberli değillerdi. Tertemiz idiler. Ulvi konulara dalmış dinç ihtiyarlar gibi birbirlerine yaslanmışlardı. Genellikle, Ağrı'nın adı bilinir. Aslında bu Ala Dağlar, Ak Dağlar sıraları da adeta akıl ve mantığı zorlayan bir yükseklik ve büyüklükte idiler. Onları da aştıktan sonra birden volkanik bir araziye girdik. Simsiyah taşlar. Ağrı Dağı bölgesine girdiğimiz anlaşılıyordu. Sonra Doğu Bayazıt'a girdik. Kaymakam mülkiyeli bir ağabey olarak bizi iyi karşıladı. Ağrı Dağı karşımızdaydı. inanılmaz bir büyüklükte sakin ve hatta mütevazı bir bakışla bizi kucaklıyordu. Alt kısmındaki şişkin kısmın üstünde biraz geride bir başka kitle halindeki parçası yükseliyordu iki parça sanki apayrı bir alemdeydi. Yani Ağrı'nın yarısı dünyaya aitti, yarısı da göklere, ahirete. O üst parça sanki ahiretin somutlaşmış şekliydi, donmuş bir ahiretti. Fiziğin bu sonsuzluğu bizi sanki metafizik bir levhanın karşısında bırakmıştı. Gözümü Ağrı'dan ayıramıyordum. Sonra İshak Paşa Sarayı'nın olduğu tepeye çıktık. İhtişamlı sarayın kalıntısı, geçmiş devrin saltanatı, büyüklüğü, sorumluluk ve yetkisi hakkında bir fikir veriyordu. Sarayın duvarındaki süsler, Hint estetiğine kadar uzanan Osmanlı-İran zevki karışımıydı. Sarayda özel bir ısıtma sistemi olduğu anlaşılıyordu. Yeneceklerin taşınması için asansörler vardı. İnsan figürleri ve hayvan figürleri, bir takım ilkeleri sembolize etsin diye kabartmalaştırılmıştı. Sarayın kapısı, 1. Dünya Savaşı'nda Ruslar tarafından Rusya'ya kaçırılmıştı. Ordan inip Küçük Ağrı'ya doğru gittik. Küçük Ağrı, tek başına düşünülse 3000 metrenin üstünde bir dağ. Ama Ağrı'nın yanında onun devamı gibi olan bir tepeyi andırıyordu” (Karakoç, 1990h, s. 9).

Sezai Karakoç ve arkadaşlarının Ağrı gezisi Küçük Ağrı'nın eteğinde bir meteorun açtığı çukuru ziyaret, İran sınırı gümrük kapısına doğru devam eder. Kaymakamın ricası ile Türkiye ile İran'ı birbirine bağlayan bir koridordan ilerleyerek İran tarafında geçerler. Karakoç suyu ve elektriğini İran tarafından aldığımız bölgenin karanlıkta olmasına karşın karşı tarafın ıslık ışık bir görünümde olduğunu aktarır (Karakoç, 1990h, s. 9). Gezi sonrası dağların arasından geçen dönüş yolu gecenin karanlığı içerisinde mitik bir atmosfere bürünür. Zaten Ağrı ile Doğu Beyazıt arasında sefer yapan otobüslerin ismi de “dağlar ağası”dır.

Karaköse'deki bir buçuk yıllık görev süresi sonrası İstanbul'a bir nevi anestezi ile uyuşturulmuş duygularla dönen Karakoç askerliğin kendisinde yarattığı şoku Doğu'nun şartlarına uygun olmayan bir biçimde eğitilmelerine bağlamaktadır. Ayrıca kendisi de Güneydoğu Anadolu bölgesinden olmasına rağmen sıra hissi ile bölgeyi kabullenememiş; aksine, gergin bir psikoloji ile benimsemekte zorlanmıştır. 1962 yılında İstanbul'da gün yüzüne çıkan problemler, artan komünist faaliyetler, bu faaliyetler karşısında bir dergi ile mücadele verme isteği ve mesleğe intibak etmede güçlük çekmesi Karakoç'un bu yıllarda derin ve sıkıntılı bir duruma düşmesini hazırlayacaktır.

SONUÇ

Sezai Karakoç'un hatıralarında geçen şehirlerin benliğindeki izdüşümlerinin, bir imge olarak nasıl vücut bulduklarının ve onu ne ölçüde etkilediğinin izini sürdüğümüz bu çalışma daha önce de belirttiğimiz gibi Karakoç'un doğup yetiştiği şehirler ile bunların çevresindeki şehirleri, doğu şehirlerini kapsamına almaktadır. Hatıraların yazılmaya başlandığı 1988 yılından geriye doğru bakıldığında hafızanın en eski ve en uzak noktasından itibaren hatırlanan, zaman içerisinde eserlerine sinen, karakterini yoğuran hatıraların sadece olup biteni değil tekrar tekrar üretilen bir imgelem alanını karşıladığı açıktır. Diyarbakır (Ergani, Eğil, Piran), Elazığ (Maden), Maraş, Gaziantep, Malatya (Akçadağ, Arapkir, Yeşilyurt, Darende, Eğin), Mardin (Derik, Nusaybin, Kızıltepe), Van, Ağrı (Karaköse, Doğu Beyazıt), Kilis, Urfa (Akçakale, Viranşehir, Siverek) şehirleri bu bağlamda değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bahsi geçen şehirlere ve onlara bağlı yerlere bakıldığında medeniyet fikrinden bağımsız düşünülmediği görülür. Sezai Karakoç'un düşünce sistemi içerisinde İslam medeniyetinin ve bu medeniyete ev sahipliği yapan şehirlerin önemli bir yeri vardır. Bu şehirleri Karakoç'un Diriliş düşüncesi çerçevesinde "Diriliş şehirleri" olarak da isimlendirmek mümkündür. Ona göre, medeniyetleri kuran şehirler, başka bir deyişle büyük medeniyetlerin kurucu şehirleri vardır. İslâm medeniyetinin kurucu şehirleri olarak Medine, Kudüs, Bağdat, Şam (Dimeşk), Kahire, İslamabat, Mekke, Malezya ve Afrika ülkelerini bu bağlamda söz konusu edilir ve İslâm medeniyetinin tekrar dirilişi de bu şehirlerin kurtuluşuna bağlanır⁴. Sezai Karakoç'un peygamberlerin, bilginlerin ve toplum düzenini sağlayan kişilerin koyduğu kurullarla maddi ve manevi tüm cepheleriyle meydana gelen bir hakikat medeniyeti olarak tarif ettiği "İslâm medeniyeti", büyük medeniyetleri de içerisine alan geniş bir coğrafyaya ve kültür birikimine işaret eder. Bu anlamda bildirin sınırları çerçevesinde Diyarbakır ve çevresi ile sınırlı tuttuğumuz, Karakoç'un çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği ve onun karakterini olduğu kadar düşünce dünyasını da şekillendirdiği anlaşılan şehirlerin de İslam'ı temsil eden yapıları ile aynı İslam medeniyetinin çerçevesi içerisinde idrak edildiği görülecektir. Şehirler sadece anılarına ev sahipliği yapan mekânlar olarak kalmaz. Bunlar aynı zamanda "Alinyazısı Saatleri" şiirlerinde de görülen göksel bir İslâm medeniyetinin yeryüzündeki izdüşümleridir.

⁴ Karakoç'un şehir ve medeniyet tasavvuruna dair daha geniş bir çerçeve için ayrıca bakılabilir: Fikri Kula, *Mekâna Sinen Ruh: Sezai Karakoç'un Şiir ve Hikâyelerinde Şehir ve Medeniyet*, Hece Yay, 2018

Burada andıkları ve dışarıda bıraktıklarıyla, İslâm medeniyetine ev sahipliği yapmaları ve bu ev sahipliğini belgeler nitelikteki tarihî yapıları ile bahse konu olan tüm şehirleri İslâm medeniyeti çatısı altında anmak mümkündür. İslâm'ın ilk beldeleri çocukluk hikâyeleri ile şairin dünyasına girer. Kendisini idrak etmeye başladığı çocukluk yıllarından itibaren kültürle iç içe geçmiş, medeniyet düşüncesi ile birlikte var olan İslam inancı, halk muhayyilesinde sürekli yeniden üretilerek efsaneleşmiş İslami halk anlatıları da aynı medeniyet tasavvuru ile ilişkilidir. Uzun kış gecelerinde anlatılan Hz. Ali hikâyeleri, *Gazavatname* 'ler, *Muhammediye* 'ler, *Siyer-i Nebi* 'ler, Battalgazi hikâyeleri, *Mevlid*, Hz. Ali'nin Zülküfül Dağı'nda savaştığına ve dağdaki kayalarda ayak izlerinin bulunulduğuna inanılması ve dağda bulunan suluklara atılan kâğıtların Bağdat'tan çıkacağına dair inanç bu kültürün göstergelerindedir.

Anılan şehirlere bakıldığında en detaylı tasvirlerin Karakoç'un çocukluğunun geçtiği yerlere ait olduğu görülür. O, makale boyunca verdiğimiz alıntılarda da görüldüğü üzere o yıllara ve coğrafyaya savaş yıllarının getirdiği zorluklar içerisinde geçmiş olsa da “çocukluk cenneti”nin hazları ve özlemiyle bakar. Ortaokul yıllarında eğitim gördüğü Maraş, arkadaşlıklar ve erken uyanan zihni besleyen yoğun okumalarla anılır. Şehir ise tarihî ve dinî kimliği, bu kimliği temsil eden yapıları ile manevi bir atmosfer içerisinde imgelenir. Ancak aynı atmosferin Gaziantep için de geçerli olduğunu söylemek güçtür.

Halkını içkiye düşkün ve sefalet içerisinde yaşayan bir halk olarak tasvir eden Karakoç için Gaziantep, kalesi silik bir şekilde uzakta duran ve gelişmekte olan bir şehirdir. Öte yandan okulda da namaz kıldığı ve *Büyük Doğu* gibi dergileri takip ettiği için baskı görmektedir. Baskı ortamının karşısında ise hafta sonları gidip namaz kıldığı Şehreküstü Camii yer almaktadır. Anılan diğer illere nispetle son derece silik kalan bu şehir imgesinde yaşadıklarının payı olduğu düşünülebilir. Karakoç'un bu ile dair anlattıkları daha çok okul anıları çerçevesinde kalmaktadır. Bu açıdan Gaziantep tarihî ve dinî bir şehir olarak değil, onun manevi mücadelesine ve okumalarına ev sahipliği yapan bir şehir olarak imgelenmektedir.

Müfettişlik görevi sebebiyle çıktığı yaz turnelerinde Mardin, Malatya, Urfa, Van, Kilis illerinde görev yapan Karakoç'un gerek görev yaptığı gerekse istirahatte olduğu hafta sonları gezdiği yerlerde dikkatinin ilk önce dinî yapılara yöneldiği görülmektedir. İlgili bölümlerde zikrettiğimiz, burada tekrar etmeye gerek duymadığımız yapıların diğer özelliği ise kentlerin

tarihî kimliklerini yansıtıyor oluşudur. Bu bağlamda bu kimliğe eşlik eden halk inanışları ve efsaneler de kendine yer bulur.

Karakoç'un hatıralarını ele alırken dikkatimizi çeken bir husus da yazarın "yaşayan", hayatı temsil eden yapılara yer vermiş olmasıdır. İslâm düşünce sisteminin temel dayanaklarından ahiret fikri ile bu fikrin mekânsal uzantısı olarak yapısal düzeyde ortaya çıkan türbeler, makamlar, yatırlar tüm hatıralar boyunca birkaç defa karşımıza çıkar; ancak mezarlıklardan bahsedilmez. Maraş'ta manevi bir işaret olarak algıladığı Malik Ejder türbesinden, yine manevi havası dolayısıyla çok etkilendiği Malatya'daki Somuncu Baba türbesinden, Urfa'daki ve Diyarbakır'daki peygamber makamlarından bahsederken de yönü ahirete değil dünyaya dönüktür. Yani anılan mekânlar -tıpkı camiler gibi- manevi dinamikleri ayakta tutan yerler olarak önem kazanır. Bunu yerine başta camiler üzere ibadet mekânları, hamamlar, kaleler, okullar yani halen varlığını ve etkinliğini sürdüren mekânlar verilir. Hayatiyeti devam eden bu yerler sadece işlevselliği dolayısıyla da yer bulmuş değildir. Yazar onları tarihî kimlikleri ile okumuş, medeniyetteki rollerine de sık sık atıf yapmıştır. Bu açıdan Karakoç'un geçmişe dair bu nazarını da anlamlandırmak gerekir. Hatıralar özelinde bakıldığında geçmişin bugünkü kültür ve medeniyeti kurduğu ölçüde önem kazandığı görülmektedir. Çocukluğunda dinlediği dinî ve tarihî anlatılar şahsi kimliğini, mekânlara dair tarihî bağlar da yapıların, dolayısıyla medeniyetin kimliğini kurmaktadır. Bu bakımdan Sezai Karakoç'un geçmişe bakışı da otantik bir bakış olmaktan çıkmakta; hareket eden, inşa eden ve geleceği kuran bir yapıya bürünmektedir.

KAYNAKÇA

- Enser, R. (2018). *Sezai Karakoç'un şiirlerinde geleneğin tezahür olanakları olarak insan, zaman ve mekân*. FSMV Üni. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karaca, T. (2013). *Sezai Karakoç şiirindeki coğrafya*. FSMV Üni. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karakoç, S. (1988a). Hatıralar-başlangıç. *Diriliş*, 25 Temmuz 1988, (1).
- Karakoç, S. (1988b). Hatıralar II-yanlışlıklar komedyası ya da trajedyası. *Diriliş*, 1 Ağustos 1988, (2).
- Karakoç, S. (1988c). Hatıralar III-dört yıkılmışlık içinden. *Diriliş*, 8 Ağustos 1988, (3).
- Karakoç, S. (1988d). Hatıralar V-doğduğum ve doğmadığım şehir: Ergani. *Diriliş*, 22 Ağustos 1988, (5).
- Karakoç, S. (1988e). Hatıralar VI-doğduğum ve doğmadığım şehir: Ergani. *Diriliş*, 29 Ağustos 1988, (6).

- Karakoç, S. (1988f). Hatıralar VII-doğduğum ve doğmadığım şehir: Ergani. *Diriliş*, 5 Eylül 1988, (7).
- Karakoç, S. (1988g). Hatıralar VII-kimlik ve aile. *Diriliş*, 12 Eylül 1988, (8).
- Karakoç, S. (1988h). XII-Aile. *Diriliş*, 10 Ekim 1988, (12).
- Karakoç, S. (1988ı). XVIII-Aile. *Diriliş*, 21 Kasım 1988, (18).
- Karakoç, S. (1988i). Hatıralar XX-çocukluk yılları. *Diriliş*, 5 Aralık 1988, (20).
- Karakoç, S. (1988j). XXI-çocukluk yılları. *Diriliş*, 12 Aralık 1988, (21).
- Karakoç, S. (1988k). Hatıralar XXIII-çocukluk yılları. *Diriliş*, 26 Aralık 1988, (23).
- Karakoç, S. (1989a). Hatıralar XXV. *Diriliş*, 9 Ocak 1989, (25).
- Karakoç, S. (1989b). Hatıralar XXVI-çocukluk yılları. *Diriliş*, 16 Ocak 1989, (26).
- Karakoç, S. (1989c). Hatıralar XXVII-Diyarbakır. *Diriliş*, 16 Ocak 1989, (27).
- Karakoç, S. (1989d). Hatıralar XXVIII-Maraş. *Diriliş*, 30 Ocak 1989, (28).
- Karakoç, S. (1989e). XXXII. *Diriliş*, 27 Şubat 1989, (32).
- Karakoç, S. (1989f). Hatıralar XXXIII-Gaziantep. *Diriliş*, 6 Mart 1989, (33).
- Karakoç, S. (1989g). Hatıralar XXXIV-Gaziantep. *Diriliş*, 13 Mart 1989, (34).
- Karakoç, S. (1989h). Hatıralar XXXIX-Gaziantep. *Diriliş*, 14 Nisan 1989, (39).
- Karakoç, S. (1989ı). Hatıralar LXXV-İstanbul-Malatya. *Diriliş*, 22 Aralık 1989, (75).
- Karakoç, S. (1989i). Hatıralar LXXVI-Malatya-Akçadağ. *Diriliş*, 29 Aralık 1989, (76).
- Karakoç, S. (1990a). Hatıralar LXXVII-Malatya-Akçadağ-Darende. *Diriliş*, 5 Ocak 1990, (77).
- Karakoç, S. (1990b). Hatıralar LXXVIII-Arapkir. *Diriliş*, 12 Ocak 1990, (78).
- Karakoç, S. (1990c). Hatıralar LXXIX-Arapkir- (Eğın). *Diriliş*, 19 Ocak 1990, (79).
- Karakoç, S. (1990d). Hatıralar LXXXIII-Diyarbakır-Mardin-İstanbul. *Diriliş*, 16 Şubat 1990, (83).
- Karakoç, S. (1990e). Hatıralar LXXXV-Ankara-Van. *Diriliş*, 2 Mart 1990, (85).
- Karakoç, S. (1990f). Hatıralar LXXXVI-Ankara-yedeksubay okulu. *Diriliş*, 9 Mart 1990, (86).
- Karakoç, S. (1990g). Hatıralar LXXXVIII-Ağrı (Karaköse)-yedeksubay kıta hizmeti. *Diriliş*, 23-30 Mart 1990, (88-89).
- Karakoç, S. (1990h). Hatıralar LXXXIX-Ağrı (Karaköse)-yedeksubay kıta hizmeti (Derik-Nusaybin-Kızıltepe-Doğubeyazıt. *Diriliş*, 6 Nisan 1990, (90).
- Karakoç, S. (1990ı). Hatıralar XCII-İstanbul-Aydın ve ilçeleri. *Diriliş*, 4 Mayıs 1990, (94).

-
- Karakoç, S. (1990i). Hatıralar XCV-İstanbul-Ankara-İstanbul-Ergani-Diyarbakır. *Diriliş*, 25 Mayıs 1990, (97).
- Karakoç, S. (1990j). Hatıralar XCVI-İstanbul-Maraş-Kilis. *Diriliş*, 1-8 Haziran 1990, (98-99).
- Karakoç, S. (1990k). Hatıralar XCVII-Kilis-Urfa-Akçakale-Viranşehir-Siverek-İstanbul-Karacabey-Yenişehir-Mudanya-İstanbul. *Diriliş*, 15-22 Haziran 1990, (100-101).
- Karakoç, S. (1990l). Hatıralar XCVIII-İstanbul-Bursa-İstanbul-Urfa-İstanbul. *Diriliş*, 29 Haziran-6 Temmuz 1990, (102-103).
- Karakoç, S. (2012). Alinyazısı saati-13. *Gün doğmadan*. Diriliş Yay. 12. Baskı
- Kula, F. (2018). *Mekâna sinen ruh: Sezai Karakoç'un şiir ve hikâyelerinde şehir ve medeniyet*. Hece Yay.
- Yorulmaz, H. (2015). Sezai Karakoç'un Maraş yılları. *Medeniyetin burçları Sezai Karakoç kitabı*. Hikmet Matbaacılık.